

### केन्द्रीय कार्यालय

हरिहरभवन, ललितपुर  
पोष्ट बक्स नं. : ११८२, काठमाडौं  
इमेल : nhrc@nhrcnepal.org  
फोन नं. : ०१-५०१००१५, १६, १७, १८  
वेब साइट : www.nhrcnepal.org  
फ्याक्स : ०१-५५४७९७३, ५५४७९७५  
हटलाइन : ५० १० ०००

### क्षेत्रीय कार्यालयहरू

विराटनगर, बर्गाछी चोक  
फोन नं. : ०२१-४६१९३१, ४६१०९३  
फ्याक्स : ०२१-४६११००

जनकपुर, देवीमार्ग  
फोन नं. : ०४१-५२७८११, ५२७८१२  
फ्याक्स : ०४१-५२७२५०

पोखरा, जनप्रिय मार्ग  
फोन नं. : ०६१-४६२८११, ४६२८२२  
फ्याक्स : ०६१-४६५०४२

नेपालगञ्ज, शान्तिनगर  
फोन नं. : ०८१-५२६७०७, ५२६७०८  
फ्याक्स : ०८१-५२६७०६

धनगढी, उत्तर बेहेडी  
फोन नं. : ०९१-५२५६२१, ५२५६२२  
फ्याक्स : ०९१-५२५६२३

### उप-क्षेत्रीय कार्यालयहरू

खोटाङ, दिक्तेल  
फोन नं. : ०३६-४२०२८४

रूपन्देही, बुटवल  
फोन नं. : ०७१-५४६९११

जुम्ला, खलङ्गा  
फोन नं. : ०८७-५२०२२२

“सकसिगु निंतिं छैय् छैय् मानव अधिकार  
शान्ति व विकासया आधार”

## मानव अधिकारलिसे स्वापू दुगु सीके हे माःगु खँ

(मानव अधिकार सम्बन्धी जान्ने पर्ने कुराहरु)



नेपाल भाषा संस्करण



राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

हरिहरभवन, ललितपुर, नेपाल



संयोजन : मा. श्री गोविन्द शर्मा पौड्याल  
सूर्य बहादुर देउजा

सहयोग : **SCNHRC/UNDP**

प्रकाशक : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग  
हरिहरभवन, यल, नेपा:

प्रकाशन तिथि : असार २०७२

संस्करण : न्हापांगु

प्रति : ५०० पा:

प्रतिवेदन ल्या: : रा.मा.अ.आ. १९४

मुद्रण : कालिञ्चोक प्रिन्टिङ्ग प्रेस, बबरमहल, यँ

सर्वाधिकार : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, नेपा:  
(थुगु सफूचा नेपाल लिपिं पिथनेमा:गु खयां नं  
फयांफच्छि अप्व:सिनं ब्वने फयेमा धयागु  
ल्याखं देवनागरी लिपिं हे पिथनागु ख: ।

## राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोगया पदाधिकारीपि

- अध्यक्ष : माननीय श्री अनूपराज शर्मा  
सदस्य : माननीय श्री प्रकाश शर्मा वस्ती  
सदस्य : माननीय श्री सुदीप पाठक  
सदस्य : माननीय श्री मोहना अन्सारी  
सदस्य : माननीय श्री गोविन्द शर्मा पौड्याल

## धलःडु

## डुड

१. डानव अधलकलर	१
२. रलषुडुड डानव अधलकलर आडुड	६
३. नलगरलक व रलकनलतलक अधलकलर	१३
ॡ. आरुथलक, सलडलकलक व सलसुकुतलक अधलकलर	१६
ॡ. कलतलड डुदडलव वलरुदुडल अधलकलर	१९
६. डलसल अधलकलर	२२
७. डकल अधलकलर	२६
ॡ. आडुरवलसी कलडलडलतडुगु अधलकलर	२९
९. अडलकुकुतल दुडलडल डनुतडुगु अधलकलर	३२
१०. डलडडुडुवक डुडतुतल वलरुदुडल अधलकलर	३ॡ
११. अनुतरलषुडुड डलनवीड कलनुन	३६
१२. आदलवलसी कनतलडल अधलकलर	३९

## मानव अधिकार

### १. मानव अधिकार धयागु छु खः ?

लिसः (मानव अधिकार धयागु मनुयात आत्मसम्मान दयेकाः म्वायेत मदयेक मगाःगु मज्जिमगाःगु तत्व खः । थज्याःगु तत्व थःत दइगु मनुया नैसर्गिक हक खः, गुगु मबिल बाय् लाकाकाल धयागु जुल धाःसा दाबी यानाः हे प्राप्त यायेफइ । मानव अधिकार मनुयात मनु जूगुलिं प्राकृतिक रुपं हे चूलाइ । अथे जूगुलिं मानव अधिकारयात जन्मसिद्ध अधिकार वा नैसर्गिक अधिकार नं धायेगु याः । पोस दुगु नसाः प्वाःजायेक नयेखनीगु, म्होतिं नं आधारभूत शिक्षा अनिवार्य व सितिकं कायेदइगु, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा कायेखनीगु, सकसितं थें उतिग्यंक व्यवहार दइगु, बिचाः व अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता कायेखनीगु, थःत लिचवः लाकीगु खँया निर्णय यायेगु प्रक्रियाय् ष्वति कायेखनीगु, लजगाः ल्ययेगु स्वतन्त्रता आदि मनुया आधारभूत अधिकार खः ।

### २. मानव अधिकारयात ऐनं गुकथं परिभाषित याःगु दु ?

लिसः (मनुखं मनुया हे हैसियतय् इज्जत दयेक म्वायेत मालीगु दक्वं कथंया अधिकारयात मानव अधिकार धाइ । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग ऐन २०६८ ई 'मानव अधिकार' धायेबलय् मनुया जीवन, स्वतन्त्रता, समानता व मर्यादालिसे स्वापू दुगु संविधान व मेमेगु प्रचलित कानूनपाखें बियातःगु अधिकार धकाः थुइकेमाः, अले उगु खँवलं नेपाल पक्ष जूगु मानव अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिइ दुथ्याःगु अधिकारयात तकं धाइ धकाः परिभाषित याःगु दु ।

### ३. मानव अधिकारया मू मू सिद्धान्त छु छु खः ?

लिसः (मानव अधिकारया सिद्धान्त धयागु मानव अधिकार दस्तावेजया सार खः । थज्याःगु हे सिद्धान्तयात दुवालेगु व अभ्यास यायेगुया लिधंसाय् जक मानव अधिकारया प्रचलन सम्भव दु । क्वय् च्वयागु खँयात मानव अधिकारया मू मू सिद्धान्तया रुपय् वर्णन यायेगु यानातःगु दु ।

विश्वव्यापकता : मानव अधिकारया सिर्जना अन्तर्राष्ट्रीय कानूनं याःगु जूगुलिं श्व विश्वव्यापी जुइ । मनुखं मनु जूगुलिं चूलाकीगु अधिकार जूगुलिं मानव अधिकारया प्रावधान विश्वन्यंकभन्यापिं मनूतयगु नितिं उतिग्यंक लागु जुइमाः ।

उति खनेगु व यःमयः मयायेगु : मानव अधिकारया मू मर्म मनूया आत्मसम्मान जूगु व यःमयः यायेगुलिं आत्मसम्मानयात निषेध याइगु जूगुलिं उति खनेगु व यःमयः याये मदुगु मानव अधिकारयात ज्याय् छ्यलेगु तसकं महत्वपूर्ण जू । दक्वं मानव अधिकार सकलें मनूतयसं उतिग्यंक छ्यले खने दयेमाः । कानुन छ्यलेबलय् सुं नं मनूया दथुइ जात, जाति, वर्ण, धर्म, लिङ्ग, वर्ग, जन्म (गज्याःगु कुलय् बूगु खः) म्हायागु अवस्था (गथेकि : अपाङ्गता, एचआइवी सङ्क्रमण)या लिसें मेगु छुकिंया लिधंसाय् नं भेदभाव यायेदइमखु । कानुनया न्ह्यःने सकलें उति ग्यनी । सकसितं उति ग्यंक थःगु अधिकार छ्यले खनेमा धयागु ल्याखं थःगु अधिकार दावी व संरक्षण यायेमफुपिं कमजोरवर्गयागु अधिकार सुरक्षित याकेत राज्यं प्राथमिकता बीमाः ।

लःल्हाये मज्यूगु : मानव अधिकारया मू तत्व धयागु मनूया आत्मसम्मानया रक्षा खः । जीवनया अधिकार धयागु हे आत्मसम्मान दयेकाः म्वाये दइगु अधिकार खः । मनूया आत्मसम्मान मदयेकं मनु जीवन पशुया थें जुइगु जुयाः सुं नं मनूयात वयागु गुगुं अधिकारं छुखे तये मछिं । मानव अधिकार मेपिंत लःल्हाये नं मछिं ।

थवंथवय् स्वानाचवनेगु : मानव अधिकार ब्वथले मज्यूगुया लिसें उपिं थवंथवय् स्वाना चवनेगु व थवंथव स्वापू दुगु नं जुयाचवनी । गथेकि : स्वास्थ्यया अधिकार पूवनेत नसाज्वलं, लः स्वच्छ वातावरण, यातना विरुद्ध उति खनेगु लिसेंया थीथी अधिकार पूवकेमाः । ब्वथले मज्यूगु : मानव अधिकारयात उकियात नालेगु सन्दर्भय् श्व श्व अधिकार बीगु/मबीगु धकाः ब्वथले मज्यू । मानव अधिकार ब्वथले मज्यू धयागु मान्यता तयातःगु दइ ।

४. छु मानव अधिकारयात अलग यानाः लःल्हाये छिं ला ?  
लिसः (दक्वं कथंया अधिकार थवंथवय् स्वाइगु व ब्वथले मज्यूगु जुयाः मनूयात अज्याःगु अधिकार अलग यानाः लःल्हाये मछिं । छम्ह मनूयात पोस दुगु व गाक नसा, शिक्षा, स्वास्थ्यया अधिकार मबीगु खःसा नवाये दुगुया गुगुं सार दइमखु । उकथं हे नसा, पुँसा व बाय्या अधिकार बीगु, तर स्वतन्त्र जुयाः चाःहिलेगु, नवायेगु, संगठित जुइगु याके मबीगु खःसा वयागु जीवनया इज्जत दइमखु ।

५. नागरिक व राजनैतिक अधिकार गज्याःगु खः ?

लिसः ( मानव अधिकारया विश्वव्यापी घोषणापत्र व नागरिक व राजनैतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रीय अनुबन्धं क्वय् न्ह्यथनागु मू मू अधिकार ब्यूगु दु : जीवनया अधिकार : न्ह्याम्हं मनूयात म्वायेगु अधिकार दुगु, थुकियात कानूनं संरक्षण याइगु

व थः यत्थे सुयागुं नं जीवन लाकाकाये मदइगु न्ह्यथनातःगु दु । लिसें १८ दं क्वय्यापिं व प्वाथय् दुपितं मृत्युदण्ड बी मज्यगु, फयांफछि मृत्युदण्ड मदयेकाछ्वयेमाःगु, मृत्युदण्डया सजाईं जूम्ह मनूयात माफि व दण्ड क्वपालेगु माग यायेगु अधिकार दइगु थेंज्याःगु खँ थुकी दुथ्याः । थ्व अधिकार सङ्कटकालय् तकं लाका काये मदइगु न्ह्यथनातःगु दु । ( अनुबन्धया धारा ६)

यातना विरुद्धया हक : थ्व हक दुने सुयातं नं यातना मबीगु व क्रूर, अमानवीय बाय् अपमानजनक व्यवहार मयायेगु व सुयातं नं वयागु बचं मकासे म्हयागु अनुसन्धान बाय् वैज्ञानिक अध्ययन याये मदइगु खँ दुथ्याः । थ्व अधिकार नं सङ्कटकालय् तकं लाकाकाये दइमखु (धारा ७) । यातना व क्रूर, अमानवीय व्यवहारविरुद्ध अलग हे महासन्धि नं दु, गुकिया नेपाल पक्ष जुइधुंकूगु दु ।

दासताविरुद्धया हक : थुकिया दुने सुयातं नं दासत्वय् मतयेगु, दासत्व व दास व्यापार पनेगु, सुयात नं बाँधा श्रमिक रूपय् मतयेगु खँ सङ्कटकालय् नं लाका काये मफइगु अधिकारया रूपय् नालातःगु दु । थुलि जक मखु, थ्व अधिकारया दुने सुयातं नं मययेक मययेक ज्या याये बाय् अनिवार्य श्रम यायेगु याके मबीगु खँ नं दुथ्याः (धारा ८) । स्वतन्त्रता व सुरक्षाया अधिकार : सुयातं नं थःपिनि यत्थे ज्वनेगु बाय् कुनेगु ज्या मयायेगु, ज्वनाम्ह मनूयात ज्वनागु इलय् हे उकिया कारण व आरोपया जानकारी बीगु, ज्वनाम्ह मनूयात गुलिफु उलि याकनं मुद्दा स्वइम्ह अधिकारीया न्ह्यःने तये यंकेमाःगु, गैरकानुनीरूपं कुंकाच्वने माःम्हेसित क्षतिपूर्ति माग यायेगु अधिकार दइगु खँ थुकिया दुने दुथ्याः (धारा ९) ।

मनूयात यायेल्वःगु व्यवहारया अधिकार : थुकिया दुने कुनातःम्ह मनूयात बाय् कैदीयात मानवीय व सम्मानजनक व्यवहार यायेमाःगु, अभियुक्त (अपराधया अभियोग लाःम्ह मनू) व अपराधीया रूपय् सजाईं फयाचवंम्ह मनूयात व मचा अभियुक्तयात तःधीपिनिपाखें अलग तयेमाःगु व कैद तयेबलय् कैदीया सुधार व पुनर्स्थापना यायेगु ल्याखं व्यवहार यायेमाःगु अधिकार दुथ्याः ।

६. आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकार गज्याःगु अधिकार खः ?  
 लिसः (आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकार अनुबन्धं क्वय् न्ह्यथनागु मू मू अधिकार ब्यगु दु :

- समानतायागु व भेदभावविरुद्धयागु अधिकार
- लजगाःया अधिकार
- संगठन व ट्रेड युनियनलिसे स्वापू दुगु अधिकार
- सामाजिक सुरक्षाया अधिकार
- परिवारया संरक्षणया अधिकार

- आर्थिक, सामाजिक, शोषणं सुरक्षा कायेदङ्गु अधिकार
- नसा, वसः व बाय्या अधिकार
- स्वास्थ्यलिसे स्वापू दुगु अधिकार
- शिक्षाया अधिकार
- सांस्कृतिक जीवनय् ब्वति काये दङ्गु अधिकार

### ७. मानव अधिकारया संरक्षण धयागु छु खः ?

लिसः (मानव अधिकारया संरक्षण धायेबलय् सुयागुं अधिकार उल्लङ्घन जुइत्यंगु अवस्थाय् उल्लङ्घन जुइगुपाखें पनेत व जुइधुंकूगु दुसा उगु अधिकार बहाली यायेगु ज्या धकाः थुइकेमाः । मानव अधिकार संरक्षण यायेगुया अर्थ नागरिकयात गुगुं नं कथंया हानि जुइके मबीगु व अधिकार उल्लङ्घन याःम्ह अधिकारीयात जिम्मेवार दयेकाः कानुनबमोजिम कारबाही यायेगु व पीडित पक्षयात क्षतिपूर्ति लिसें माःकथंया कानुनी उपचार बीगु खः । मानव अधिकार संरक्षण यायेत व्यक्तिया थीथी उजुरीया लिधंसाय् जक मयासे राज्य् थम्हं हे अधिकार परिपूर्तिया अनुगमन यायेगु ज्या यायेमाःगु जुइ । थुकथं मानव अधिकार संरक्षण यायेत सरकारी निकाय, अदालत मानव अधिकार आयोग लिसेंया प्रशासनिक संयन्त्र स्वनेगुया लिसें अधिकारवाला कर्तव्यवाला व आम नागरिकया अधिकारप्रतिया सजगता महत्वपूर्ण जुइ ।

### ८. गुंगू तःधंगु महासन्धि धाःगु छु खः ?

लिसः मानव अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेत दयेकूगु महासन्धि मध्ये गुंगू महासन्धिइ सही याःगु पक्ष राष्ट्रतयसं उकी व्यवस्था यानातःगु थीथी अधिकारया छयलाबुला गुलित पालन यात बाय् मयात धकाः अनुगमन यायेगु व्यवस्था गुंगू तःधंगु महासन्धिइ यानातःगु दु ।

- जातीय विभेदलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९६५
- नागरिक व राजनैतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९६६
- आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९६६
- मिसा अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९७९
- यातनाविरुद्धया अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९८४
- मचा अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९८९
- आप्रवासी श्रमिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, १९९०
- बलपूर्वक याःगु बेपत्तालिसे स्वापू दुगु महासन्धि, २००६
- अपाङ्ग व्यक्तितयगु अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि, २००६

मम् गुंगू महासन्धिमध्ये जबर्जस्ती बेपत्ता यायेगुलिसे स्वापू दुगु महासन्धि लागु जगु मनुनिसा नेपाल आप्रवासी ज्यामितय् अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धिया पक्ष राष्ट्र जगु मनुनि ।



९. मानव अधिकार संरक्षणया संयुक्त राष्ट्र संघीय संयन्त्र छु गथे च्वं ?  
लिसः (सन् १९४५ य् नीस्वंगु संयुक्त राष्ट्र सङ्घ दुने मानव अधिकार संरक्षणया लागी मूलतः निगू कथंया संयन्त्र दु । न्हापांगु (सन्धिया लिधंसा दयेकातःगु संयन्त्र (Treaty based bodies) गुकिं तःधंगु गुंगू महासन्धिया व्यवस्था अनुगमन याइ ।  
निगूगु (बडापत्रया लिधंसाय् दयेकातःगु संयन्त्र (Charter based bodies) खः । थुकिं तःधंगु गुंगू महासन्धिया पक्षय् जूगु व मज्जुगु संयुक्त राष्ट्र सङ्घया दक्वं दुजः राष्ट्रय् मानव अधिकारया अनुगमन याइ ।

१०. मानवीय कानुन धयागु छु खः

लिसः : मानवीय कानुन धायेबलय् सशस्त्र द्वन्द्वया इलय् मनूया जीवनया रक्षा यायेत नालीगु सकसितं मान्य जुडुगु विधि व प्रक्रियाया मुना खः । थुकिं द्वन्द्वय् गबलें हे दुमथ्याःम्ह मनू बाय् आःया इलय् द्वन्द्वय् दुमथ्याःम्ह मनूया संरक्षण याइ । द्वन्द्वया इलय् द्वन्द्वया पक्षतय्सं नागरिक पुचः व द्वन्द्वय् दुथ्याःपिं लडाकुतय्त सीदयेक हे अलग यायेमाः । गुगुं नं हालतय् नागरिक पुचःयात आक्रमण याये दइमखु । अज्याःगु आक्रमण लडाकु दथुइ सैन्य प्रयोजनया लागी जक जुडुफइ । मानव अधिकार व मानवीय कानुन निगुलिंया आज्जु मनूयात म्वायेकं म्वायेकं वडुगु दुःखपाखें बचे यायेगु खः ।

## राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

११. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग छु खः ?

लिसः राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग मानव अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेत नीस्वंगु संवैधानिक निकाय खः । मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३ कथं २०५७ जेठ १३ गते नीस्वंगु थुगु आयोगयात नेपालया अन्तरिम संविधान २०६३ या भाग १५ दुने संविधानया धारा १३१ निसैं १३२ संवैधानिक निकायया रूप्य नीस्वंगु दु ।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग ऐन, २०६६ जारी जुइ धुंकाः आयोगया ज्याखँ श्व हे ऐन दुने च्वनाः जुया वयाचवंगु दु । मानव अधिकारया प्रभावकारी संरक्षण व प्रवर्द्धन यायेगु आयोगया मू कर्तव्य जूगुलिं नीस्वंगु इलनिसैं हे आयोगं मानव अधिकारया संरक्षण व प्रवर्द्धन यायेगु ज्या मदिक याना वयाचवंगु दु ।

१२. पेरिस सिद्धान्त धयागु छु खः ?

लिसः राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थातयगु स्वतन्त्रता व स्वायत्तता व थुपिं संस्थातयगु ज्या, कर्तव्य व अधिकारतयगु बारे निर्देशित यायेत सन् १९९१ य् पेरिसय् जूगु राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थातयगु सम्मेलन पारित जुयाः सन् १९९३ य् संयुक्त राष्ट्र संघपाखें पेरिस सिद्धान्त जारी याःगु (गुकियात चिहाकलं पेरिस सिद्धान्त धाइ) खः । पेरिस सिद्धान्तं आयोगया स्वतन्त्रता व स्वायत्तता, गठन प्रक्रिया, माक्व आर्थिक स्रोत लिसैंया आर्थिक स्वतन्त्रता, मानव अधिकार संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेत माक्व ज्या यायेगु अधिकार लिसैंया विषय कःघाःगु दु । उगु हे सिद्धान्तया लिधंसा कयाः राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग नेपाल नीस्वंगु खः उगु हे सिद्धान्तया लिधंसाय् मानव अधिकार संस्थातयगु अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय समितिं राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थातयगु वर्गीकरण यायेगु याइ, गुकिया दुने थुगु आयोग नीस्वंगु इलनिसैं हे 'ए' हैसियतय् च्वना वयाचवंगु दु ।

१३. नेपालया अन्तरिम संविधान, २०६३इ आयोगया गठनलिसे स्वापू दुगु छु व्यवस्था यानातःगु दु ?

लिसः ( आयोगया पदाधिकारीतयगु नियुक्ति बहुलवादया सिद्धान्तया लिधंसाय् जुयाः संवैधानिक परिषदया सिफारिसय् संसदीय सुनुवाई लिपा राष्ट्रपतिपाखें जुइगु व आयोगया पदाधिकारीतयगु खुदंया कार्यकाल जुइगु व्यवस्था यानातःगु दु । आयोगय् नायःया लिसें मेपिं प्यम्ह दुजःपिं यानाः न्याम्ह पदाधिकारी चवनेगु संवैधानिक व्यवस्था दु । मानव अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धनया लागाय् तःधंगु योगदान ब्यम्ह सर्वोच्च अदालतया प्रधानन्यायाधीश बाय् न्यायाधीश पदं सेवा निवृत्त व्यक्ति बाय् मानव अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धन बाय् समाज सेवाया लागाय् ज्या यानाः तःधंगु योगदान ब्यपिं नांजाःपिं व्यक्तिपिंपाखें छम्हेसित नायः दयेकेगु व्यवस्था दु । उक्तं हे मानव अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धन बाय् समाज सेवाया लागाय् ज्या यानाःकक तःधंगु योगदान ब्यपिं नांजाःपिं व्यक्तितय् दथुं मिसालिसंया विविधिता दइकथं प्यम्ह दुजःतयगु नियुक्ति जुइगु व्यवस्था अन्तरिम संविधानय् यानातःगु दु ।

१४. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगया मू मू कर्तव्य छु छु खः ? अज्याःगु कर्तव्य पूर्वकेत आयोगं छु गज्याःगु ज्या याइ ?

लिसः (नेपालया अन्तरिम संविधान २०६३ या धारा १३२ य् राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगया ज्या, कर्तव्य व अधिकारया बारे न्हयथनातःगु दु । श्व कथं मानव अधिकारया सम्मान, संरक्षण व सम्बर्द्धन व उकिया प्रभावकारी कार्यान्वयनयात सुनिश्चित यायेगु आयोगया मू कर्तव्य खः । अज्याःगु थीथी कर्तव्य पूर्वकेत राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगं क्वय् न्हयथनागु थीथी ज्या याइ :

- क) सुं व्यक्ति वा पुचःयागु मानव अधिकार उल्लङ्घन बाय् उकिया दुरुत्साहन जूगुलिइ पीडित व्यक्ति थः हे बाय् वयापाखें सुनानं आयोगया न्हयःने न्हयःबवःगु वा चवयाः छ्वयाहःगु निवेदन वा उजुरी बाय् गुगुं स्रोतं आयोगयात प्राप्त जूगु जानकारी बाय् आयोगया थःगु हे स्वविवेकं उकिया छानबिन व अनुसन्धान यानाः दोषीयात कारबाही यायेत सिफारिस यायेगु,
- ख) मानव अधिकारया उल्लङ्घन जुइगुपाखें पनेगु जिम्मेवारी बाय् कर्तव्य दुम्ह पदाधिकारी थःगु जिम्मेवारी पूमवंकूसा बाय् कर्तव्य पालन मयाःसा बाय् जिम्मेवारी पूर्वकेत व कर्तव्य पालना यायेत उदासीनता क्यन धाःसा अज्याःम्ह पदाधिकारीयात विभागीय कारबाही यायेत सम्बन्धित अधिकारी समक्ष सिफारिस यायेगु,
- ग) मानव अधिकार उल्लङ्घन याःम्ह व्यक्तिया विरुद्ध मुद्दा न्ह्याकेमाःगु जुल धाःसा कानुन बमोजिम अदालतय् मुद्दा तयेत सिफारिस यायेगु,
- घ) मानव अधिकारया सचेतना अभिवृद्धि यायेत नागरिक समाजलिसे समन्वय व सहकार्य यायेगु,
- ङ) मानव अधिकारया उल्लङ्घन याःम्हेसित विभागीय कारबाही व सजाइँ यायेत कारण व लिधंसा क्यनाः स्वापू दुगु निकाय समक्ष सिफारिस यायेगु,

- च) मानव अधिकारलिसे स्वापू दुगु प्रचलित कानूनया आवधिक रुपय् पुनरावलोकन यायेगु व उकी यायेमाःगु सुधार व संशोधनयात कयाः नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस यायेगु,
- छ) मानव अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि बाय् सम्भौताया नेपाल पक्ष जुयाबीमाःगु जुल धाःसा उकिया कारण लिसें नेपाल सरकारयात सिफारिस यायेगु व पक्ष जुइधुंकूगु सन्धि बाय् सम्भौताया कार्यान्वयन जू बाय् मजू अनुगमन यानाः कार्यान्वयन मजूगु लुल धाःसा उकिया कार्यान्वयन यायेत नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस यायेगु,
- ज) मानव अधिकारया उल्लङ्घनया खँय् राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगं याःगु सिफारिस बाय् निर्देशन पालना बाय् कार्यान्वयन मयाःम्ह पदाधिकारी, व्यक्ति बाय् निकायया नां कानून बमोजिम सार्वजनिक यानाः मानव अधिकार उल्लङ्घनकर्ताया रुपय् अभिलेख यायेगु,

१५. आयोगं मानव अधिकार संरक्षणलिसे स्वापू दुगु गज्याःगु गज्याःगु ज्या याइ ?

- लिसः आयोगं मानव अधिकारया संरक्षणलिसे स्वापू दुगु क्वय् न्ह्यथनागु ज्या याइ :
- क) मानव अधिकारया उल्लङ्घन व दुरुत्साहन पनेगु सम्बन्धय् छानबिन व अनुसन्धान यायेगु,
- ख) नेपाल सरकार दुनेया निकाय, कारागार बाय् गुगुं संस्थाया भ्रमण, निरीक्षण, अवलोकन यायेगु व मानव अधिकारया संरक्षणया लागि अज्याःगु संस्थाया ज्याखँ, भौतिक सुविधा आदिया खँय् सुभावा बीगु,
- ग) मानव अधिकारया प्रचलनया लागि संविधान व प्रचलित मेमेगु कानूनपाखें बियातःगु संरक्षणलिसे स्वापू दुगु व्यवस्थाया प्रभावकारी कार्यान्वयनया लागि माःगु सिफारिस यायेगु,
- घ) मानव अधिकार स्थितिया अनुगमन यानाः प्रतिवेदन पितबीगु व स्वापू दुगु पक्षयात मानव अधिकारया स्थिति सुधारया लागि सुभावा बीगु,

१६) आयोगं मानव अधिकारया सम्बर्द्धनलिसे स्वापू दुगु गज्याःगु गज्याःगु ज्या याइ ?

- लिसः आयोगं मानव अधिकारया सम्बर्द्धनलिसे स्वापू दुगु क्वय् न्ह्यथनाकथंया थीथी ज्या याइ :
- क) मानव अधिकार सम्बर्द्धनया लागि तालिम, गोष्ठी, सम्मेलन आदि सञ्चालन यायेगु,
- ख) दक्वं कथंया सञ्चार माध्यमयात छ्यलाः स्थानीय तह तक मानव अधिकार सचेतना अभिवृद्धि यायेगु,
- ग) मानव अधिकारया थीथी विषयया जानकारी बीगु सफू(सफूचा पत्रिका आदि पिथनेगु,

- घ) औपचारिक व अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीपाखें मानव अधिकार शिक्षाया प्रचारप्रसार यायेगु,
- ङ) मानव अधिकारया संरक्षणया खँय आः दुगु कानुनी प्रत्याभूतितयगु बारे लक्षित समुदाययात सीकेबीगु व सचेत यायेगु,
- च) मानव अधिकारलिसे स्वापू दुगु सरकारी मखुगु संस्थातयगु थीथी कुतःयात हःपाः बीगु।
- छ) देय्या आः दुगु मानव अधिकारया स्थितिया बारे नियमित समीक्षा यायेगु,
- ज) मानव अधिकारया प्रवर्द्धनया लागी माःगु व पाय्छि तायेकागु माःगु मेमेगु ज्या यायेगु,

१७. मानव अधिकारया उल्लङ्घन जुल धाःसा गन व सुनां उजुरी बीफइ ? उजुरी ब्यगुलिं हे जक कानुन बमोजिम मुद्दा न्ह्याकेत पंगः जुइ लाकि मजुइ ?

लिसः मानव अधिकार उल्लङ्घन जुल धाःसा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगया गुगुं नं ज्याकुथिइ उजुरी बीफइ । अज्याःगु उजुरी यायेबलय् पीडित व्यक्ति थम्हं हे बाय् वयापाखें सुनानं उजुरी बीफु । उजुरी बीबलय् गुगुं दस्तुर काइमखु । उजुरी ब्यगुलिं हे जक कानुन बमोजिम मुद्दा न्ह्याकेत गुगुं कथं नं पंगः जुइमखु ।

१८. आयोगय् मानव अधिकारया उल्लङ्घनलिसे स्वापू दुगु उजुरी गुकथं व छु छु माध्यमं बीफइ ?

लिसः : उजुरी याइम्ह मनु थः हे बयाः बाय् पीडितया पाखें सुनानं चवयाः वा म्हुतुं धयाः निवेदन बियाः आयोगय् मानव अधिकार उल्लङ्घनलिसे स्वापू दुगु उजुरी यायेफइ । थज्याःगु उजुरी यायेबलय् क्वय् न्हयथनाकथंया माध्यमयात छ्यलेफइ ।

क) चवयागु बाय् म्हुतुं धयागु निवेदन

ख) टेलिफोनं

ग) हुलाक, द्रुत डाँक सेवा, आकाशवाणी (टेलिग्राम), टेलिफ्याक्स, टेलेक्स, फ्याक्स, इ-फ् याक्स, इमेल बाय् चवयातःगु अभिलेख तयेफइगु मेमेगु दूरसञ्चारया माध्यमं

१९. आयोगय् मानव अधिकार उल्लङ्घनलिसे स्वापू दुगु उजुरी बीबलय् उजुर याःम्हं छु छु खँ न्हयथनेमाः ?

लिसः उजुरी बीबलय् उजुरी याःम्हं क्वय् बियागु खँ न्हयथनेमाः

क) उजुरी याःम्हं मनूया नां, थर व थाय्बाय्

ख) गुगुं संस्थापाखें उजुरी लाःगु खःसा उगु संस्थाया विवरण

ग) उजुरीया विषय

घ) उजुरी यायेमाःगु कारण

- ड) उजुरीया चिहाकलं ब्यहोरा,  
 च) उजुरीयात बःबीगु बाय् पुष्टि याइगु गुगुं दसि,  
 छ) उजुर याःम्हं माग याःगु उपचारया विवरण  
 ज) उजुरीया विषयय् मेथाय् गुगुं उजुरी यानागु दुसा उकिया विवरण  
 झ) मेमेगु स्वापू दुगु खँ ।

## २०. तसकं जरुरी विषयया उजुरी छुकियात नाली ?

लिसः क्वय् बियागु अवस्थाया मानव अधिकारया उल्लङ्घन/हनन बाय् उकिया दुरुत्साहनया विषययात तसकं जरुरी विषय नालाकाइ :

- क) सुयातं स्याःगु बाय् सीगु बाय् स्याइगु बाय् सीफुगु सम्भावना दुगु  
 ख) तसकं यातना ब्यूगु,  
 ग) मानसिक विकिप्त जूगु  
 घ) गुगुं पुचः बाय् सम्प्रदाय हे पीडित जूगु  
 ड) बेपत्ता यानाब्यूगु बाय् याइगु सम्भावना दुगु  
 च) मिसायात जुइगु यौन दुर्व्यवहार जूगु  
 छ) मचात, अपाङ्गता दुम्ह व्यक्ति बाय् ज्येष्ठ नागरिकलिसे स्वापू दुगु उजुरी,  
 ज) थयें अज्याःगु ज्या मपन धाःसा मानव अधिकारया तच्चःगु उल्लङ्घन बाय् मानवीय क्षति जुइफुगु सम्भावना दुगु

## २१. गज्याःगु मानव अधिकार उल्लङ्घन ठहर जुल धाःसा क्षतिपूर्ति बीकेगु व्यवस्था दु ?

लिसः राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग उजुरी कारबाही तथा क्षतिपूर्ति निर्धारण नियमावली २०६९ कथं क्षतिपूर्ति क्वःछीगु थीथी लिधंसा :

आयोगं नियम १८ (२) बमोजिम पीडितयात क्षतिपूर्ति बीकेगु निर्णय/सिफारिस यायेबलय् क्वय् बियागु थीथी खँयात नापं लिधंसा नालेमाः ।

- क) पीडितया म्हय् जूगु घाः चोट व मालीगु उपचार खर्चया अवस्था,  
 ख) मानसिक पीडा/यातना  
 ग) सामाजिक मर्यादा  
 घ) पीडितया शारीरिक, मानसिक व आर्थिक अवस्था  
 ड) पीडकया चरित्र,  
 च) मानव अधिकार उल्लङ्घनया घटनाय् श्वयां न्हयः दुथ्याः दुमथ्याः  
 छ) पीडकया आर्थिक अवस्था

२२. मानव अधिकार उल्लङ्घन जूगु ठहर जुल धा:सा क्षतिपूर्तिया लागी आयोगं छु याइ ?

लिस : आयोगं मानव अधिकार उल्लङ्घन जूगु ठहर यात धा:सा क्षतिपूर्ति बीकेत स्वापु दुगु निकाययात चवयाछ्वयेगु व्यवस्था दु । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगया (उजुरी, कारबाही व क्षतिपूर्ति निर्धारण) नियमावली २०६९ य् क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था दु ।

२३. सीगु ठहर जुल धा:सा आयोगं गज्या:गु क्षतिपूर्तिया लागी सिफारिस याइ ?

लिस: सीगु ठहर जुल धा:सा आयोगं क्षतिपूर्ति क्व:छीगु लिधंसा मानव अधिकार उल्लङ्घनं याना: सुं सीगुलिइ सीम्हेसिया छँज:यात क्षतिपूर्ति बीकेगु निर्णय सिफारिस यायेबल्य् क्वय् बियागु थीथी खँयात नं लिधंसा कायेमा:

- सीम्हेसिया उमेर व वयागु ध्यबा कमे यायेगु क्षमता,
- सीम्हेसिये आश्रित जुयाचर्वापिं छँज:पिनि ल्या: व इमित जीविका हनेत मालीगु दकलय् म्हो खर्च,
- सीम्हेसिया नाबालक कायम्हैयायपिनि ल्या: व इमिगु पालन पोषण व इमिगु उच्च माध्यमिक तह तकया ब्वनेगु खर्च,
- सीम्हेसिया भा:त बाय् कला:या उमेर, शारीरिक अवस्था व जीविका हनेगु माध्यम
- सीम्हेसित सी न्हय: शारीरिक बाय् मानसिक यातना बिउगु बाय् मब्यगु
- सी न्हय: मानव अधिकार उल्लङ्घन जूगु कारणं जूगु उपचार खर्चया दां
- सीम्हेसिया दाहसंस्कार व किरिया खर्च ।

२४. यातना ब्यगु ठहर जुल धा:सा आयोगं गज्या:गज्या:गु क्षतिपूर्तिया सिफारिस याइ ?

लिस : यातना ब्यगु ठहर जुल धा:सा क्षतिपूर्ति क्व:छीगु लिधंसा: । यातना ब्यगुलिइ क्षतिपूर्ति पुइकेगु निर्णय सिफारिस यायेबल्य् क्वय् बियागु थीथी खँयात नं लिधंसा कायेमा:गु जुइ :

- पीडितयात ला:वंगु शारीरिक व मानसिक पीडाया मात्रा व उकियात गम्भीरता,
- शारीरिक व मानसिक क्षतिया अवस्था व अज्या:गु क्षतिया कारणं पीडितया कमाइ यायेगु क्षमताय् व:गु कमी,
- उपचार जुइ मफइ कथंया शारीरिक व मानसिक क्षति जुया: गुगुं लजगा: याये मफइगु जूगुलिइ पीडित व्यक्रिया उमेर व वयागु जीविका हनेगु माध्यम व पारिवारिक दायित्व,
- उपचार जुइफइगु क्षति जूगुलिइ उपचार याकाबल्य् तूगु बाय् उपचार याकेबल्य् तुइगु अनुमानित खर्च,
- उपचार जुइफइगु कथंया क्षति जूगुलिइ उपचार याकेत काइगु ई,

- तर आयोगं वासः याक्ते तूगु खचं अलग हे पुडकेत लिसें राष्ट्रिय व अन्तर्राष्ट्रिय कानुन बमोजिम जुडफइगवु सजाई तक्या लागी सिफारिस यायेफइ ।

२५. कानुनं मबीक कुनातःगु बाय् बेपत्ता याःगुलिइ आयोगं गज्याःगु क्षतिपूर्ति क्वःछीत सिफारिस याइ ?

लिसः कानुनं मबीक कुनातःगु बाय् बेपत्ता याःगुलिइ क्षतिपूर्ति क्वःछीगु लिधंसा : कानुनं मबीक कुनातःगुलिइ बाय् बलपूर्वक बेपत्ता यानाब्यगु विषयय् निर्णय/सिफारिस यायेबलय् क्वय् बियागु थीथी खँया नं लिधंसा कायेमाः

- कानुनं मबीक कुनातःबलय्या अवस्था
- कानुनं मबीक कुनातःबलय् पीडितयात याःगु व्यवहार
- कानुनं मबीक कुनातःगु अवधि
- कानुनं मबीक कुनातःगुलिं यानाः पीडितयात लाःवंगु शारीरिक व मानसिक पीडा,
- कानुनं मबीक कुनातयाः पीडितयात लाःवंगु आर्थिक नोकसानी, बाय् मानव अधिकारया उल्लङ्घन बाय् उकियात मखुकथं छ्यलाःप सुयातं बेपत्ता याःगु खँय् क्षतिपूर्ति क्वःछी मालीबलय् आयोगं खुला तक्यागु अवधियागु जूसां न्हिं ५०० तका व खुला स्वयां अप्वः अवधियागु जूसा ३,००,०००।(स्वंगू लख) तका तक क्षतिपूर्ति क्वःछीफइ ।

२६. यःमयः यानाः मानव अधिकार उल्लङ्घन याःगुलिइ आयोगं गज्याःगु क्षतिपूर्ति क्वःछीगु लिधंसा दु ?

लिसः (सुयातं जातजाति धर्म, वर्ण, लिङ्ग, राजनैतिक अवस्था, उत्पत्ति, बसोबास लागया लिधंसा बाय् अज्याःगु हे मेगु छुं यःमयः यानाः बाय् कानुनं हे गुगुं पदय् ज्या यायेत गुगुं खास शारीरिक व बौद्धिक योग्यता धकाः ताके याःगुलिइ बाय् ज्याया प्रकृतिं हे गुगुं खास कथंयागु शारीरिक अवस्थायागु लिधंसाय् लजगाः बीमखु धकाः यःमयः यानाः मानव अधिकार उल्लङ्घन याःगु खँय् निर्णय/सिफारिस यायेबलय् क्वय् बियागु थीथी खँया नं लिधंसा कायेमाः

- यःमयःयागु अवस्था व उकिया प्रकृति
- यःमयःया व्यवहार याःगुलिं स्वापू दुम्ह व्यक्तियात लाःगु मानसिक पीडा व लिचवः
- लजगाः बीगु खँय् यःमयःया व्यवहार याःगुलिइ वं लजगाः यायेखंगु जूसा उकिं दयेफइगु सम्भावित कमाइ,
- उत्पत्ति, बसोबासया लाग बाय् लिधंसा लिसेंया सामाजिक बाय् सांस्कृतिक रुपं यःमयःया व्यवहार याःगु दुसा अज्याःगु व्यवहारं समाजय् लायेफुगु सम्भावित लिचवः
- धार्मिक बाय् राजनैतिक आस्थायाः कारणं यःमयःया व्यवहार याःगु दुसा अज्याःगु व्यवहारं समाजय् लायेफुगु लिचवः ।



## नागरिक व राजनीतिक अधिकार

२७. नागरिक व राजनीतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र धायेबल्य् छु थुइकादी ? नेपालं थुकियात गबल्य् अनुमोदन या:गु ख: ?  
लिस: गुगुं राष्ट्रया नागरिक जूगु हैसियतं मनुखं छ्यले दइगु नागरिक व राजनीतिक अधिकारयात संरक्षण यायेत सन् १९६६ इ संयुक्त राष्ट्र सङ्घं दयेकूगु प्रतिज्ञापत्रयात हे नागरिक व राजनीतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र धाइ । श्व प्रतिज्ञापत्र संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय महासभां सन् १९६६ डिसेम्बर १६ य् पारित जुया: सन् १९७६ मार्च २३ निसैं लागु जूगु ख: । थुकी ५३ गू धारा दु । नेपालं श्व प्रतिज्ञापत्रयात सन् १९९१ मे १४ य् अनुमोदन या:गु ख: ।

२८. श्व प्रतिज्ञापत्रं नागरिकयात छु गज्या:गु अधिकार ब्यगु दु ?

लिस: श्व प्रतिज्ञापत्रं नागरिकयात ब्यगु अधिकार थुकथं दु :

क) आत्मनिर्णयया अधिकार, धारा (१)

ख) म्वाये दइगु अधिकार, धारा (६)

ग) क्रूर अमानवीय, अपमानजनक व्यवहार बाय् सजाइँ विरुद्धया अधिकार, धारा ७

घ) दासत्व बाय् बलपूर्वकया श्रमविरुद्धयाअधिकार, धारा ८

ङ) करारीय दायित्व प्मवंकूगुलिइ कैदय् मतइगु अधिकार, धारा ११

च) स्वतन्त्ररूपं वयेवने यायेदइगु अधिकार, धारा १२

छ) कानूनया न्ह्य:ने उति खनेगु अधिकार, धारा ४

ज) कानूनया न्ह्य:ने व्यक्तिया रूप्य् मान्यता दइगु अधिकार, धारा १६

झ) बिचा:, सद्विवेक, धर्मया स्वतन्त्रताया अधिकार, धारा १८

ञ) गोपनीयताया अधिकार, धारा १७

ट) हस्तक्षेप मजुइक बिचा: तयेदइगु अधिकार (बिचा: व अभिव्यक्तिया अधिकार) धारा १९

- ठ) शान्तिपूर्वक मुने दइगु अधिकार, धारा २०  
 ड) थःगु भिंया संरक्षणया लागी ट्रेड युनियन चायेके दइगु बाय् उकी दुथ्यायेगु अधिकार, धारा २३  
 ढ) इहिपा व परिवार न्ह्याकेगु अधिकार, धारा २३  
 ण) मचातय्सं यःमयः मदुगु, माःकथंया संरक्षण काये दइगु अधिकार, धारा २४

२९) थ्व प्रतिज्ञापत्रं जीवनलिसे स्वापू दुगु अधिकारयात गुकथं सुनिश्चित याःगु दु ?

लिसः थ्व प्रतिज्ञापत्रया धारा ६ पाखें जीवनलिसे स्वापू दुगु थीथी अधिकारयात थुकथं सुनिश्चित याःगु दु :

- क) न्ह्याम्हं मनूयात जीवनया अधिकार दु । कानूनपाखें थ्व अधिकारया संरक्षण याइ । यःयःथे यानाः सुयागुं नं जीवन लाकाकाये दइमखु ।  
 ख) मृत्युदण्डयात न्हंका मछ्वःगु देशय् ततःधंगु अपराधय् अपराध याःबलय्या इलय् लागु जुयाच्चंगु कानून कथं व थ्व प्रतिज्ञापत्रया व्यवस्था व आमहत्याया अपराधयात पनेगु व सजाइँ सम्बन्धी महासन्धिया व्यवस्था अःखः मजुइकथं मृत्युदण्ड बीफइ । सक्षम अदालतं याःगु अन्तिम निर्णय कथं माग जूगु दण्ड कार्यान्वयन यायेफइ ।  
 ग) मृत्युदण्डया सजाइँ लाःम्हं सुं नं मनूयात सजाइँपाखे माफी बाय् दण्ड क्वपालेगु माग यायेगु अधिकार दइ । दक्वं मुद्दाय् माफी बीगु, क्षमादान बीगु बाय् मृत्युदण्डया सजाइँयात म्हो यायेगु यायेफइ ।  
 घ) १८ दं क्वय्याम्हं मनूपाखें जूगु अपराधय् मृत्युदण्ड बीगु जुइमखु । व प्वाथय् दुपिं मिसातय्त थज्याःगु दण्ड कार्यान्वयन जुइमखु ।

३०) थ्व प्रतिज्ञापत्रं व्यक्तियात छु गज्याःगु स्वतन्त्रता व सुरक्षाया अधिकार ब्यूगु दु ?

लिसः थ्व प्रतिज्ञापत्रया धारा ९ पाखें व्यक्तियात स्वतन्त्र व सुरक्षाया क्वय् बियाकथंया अधिकार ब्यूगु दुः

- क) सुयातं नं यःयःथे ज्वनेगु व कुनातयेगु याये दइमखु । कानूनपाखें क्वःछिनातःगु लिधंसाय् बाय् कार्यविधि कथं बाहेक सुयागुं वैयक्तिक स्वतन्त्रताया अपहरण याये दइमखु ।  
 ख) ज्वनाम्हं मनूयात ज्वनागु इलय् छाय् ज्वनागु धयागु खँ कनेमाः व गुलिफु उलि याकनं वयागु विरुद्धया अभियोगबारे नं वयात कनेमाः ।  
 ग) गुगुं फौजदारी अभियोगय् ज्वनातःम्हं बाय् कुनातःम्हं सुं नं मनूयात न्यायाधीश बाय् कानूनपाखें न्यायिक शक्ति छयले दुगु अधिकार दुम्हं अधिकारीया न्हयःने तुरुन्त हइगु जुइ । अज्याःम्हं मनूयात पाय्छि ईया दुने सुनुवाइ याकेदइगु बाय् त्वःतकावने दइगु अधिकार दइ । सुनुवाइया अवसर पिचाच्चंम्हं मनूयात कुनेगु सामान्य नियम जुइ फइमखु । तर वयागु रिहाइ धाःसा न्यायिक कारबाहीया मेगु गुगुं नं चरणया सुनुवाइलय् दं

वयेगु अवस्था पिहां वल धा:सा फैसला कार्यान्वयन यायेत जमानत धरौटीया अधीनय् चवनेफइ ।

- घ) ज्वना: बाय् कृना: स्वतन्त्रता अपहरण याकेबी मालाचवंह सुं नं मनुखं गुगुं नं अदालतया न्हय:ने कारवाही न्हयाकेबी फइ, ताकि उगु अदालतं लिमबाकुसे वयात कुंगुया वैधतया सम्बन्धय् निर्णय यायेत व कुंगु ज्या वैधानिक मज्सा वयात त्व:तेत उजं बीफइ ।
- ङ) कानुनं मबीक ज्वंगुलिं बाय् कुंगुलिं पीडित जूह सुं नं मनूयात मा:कथंया क्षतिपूर्ति कायेगु अधिकार दइ ।

३१. थ्व प्रतिज्ञापत्र कथं न्ह्या:गु सम्प्रदाययात नं थ:पिनिगु सम्प्रदायया अस्तित्व ल्यंकातयेत छु गज्या:गु अधिकार दयाचवंगु दु ?

लिस: थ्व प्रतिज्ञापत्र कथं न्ह्या:गु सम्प्रदाययात नं थ:पिनिगु सम्प्रदायया अस्तित्व ल्यंकातयेत धार्मिक थाय् व धार्मिक गुथि न्हयाकेगु व संरक्षण यायेदइगु अधिकार दु ।

३२. थ्व प्रतिज्ञापत्र कथं अल्पसंख्यकतय्गु भाय्, लिपि व संस्कृति संरक्षण व सम्बर्द्धनया सम्बन्धय् गज्या:गु अधिकार दुगु जुल ?

लिस: थ्व प्रतिज्ञापत्रया धारा २७ कथं अल्पसंख्यक समुदाययात नं मेपित् थें हे थ:पिनिगु भाय्, लिपि व संस्कृतिया संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेदइगु अधिकार दु । लिसें, इमित न्हापानिसें चले जुया वयाचवंगु थ:पिनिगु धर्मयात नालेगु व अभ्यास यायेदइगु स्वतन्त्रता दु ।

## आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकार

३३. आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र धायेबलय् छु थुइकेफु ? नेपालं श्व प्रतिज्ञापत्रयात गबलय् अनुमोदन याःगु खः ?

लिसः मनु जातिं छ्यलेदइगु आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकारया संरक्षण यायेत दयेकातःगु प्रतिज्ञापत्रयात आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकारलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र धाइ । श्व प्रतिज्ञापत्र संयुक्त राष्ट्र सङ्घया महासभां सन् १९६६ डिसेम्बर १६य् पारित यानाः सन् १९७६ जनवरी ३ निसें लागु जूगु खः । थुकी ३१ गू धारा दु । श्व प्रतिज्ञापत्रयात नेपालं सन् १९९१ मे १४ य् अनुमोदन याःगु खः ।

३४ नागरिकयात छु गज्याःगु अधिकार बियातःगु दु ?

लिसः श्व प्रतिज्ञापत्र कथं नागरिकयात बियातःगु अधिकार क्वय् बियाकथं दु :

- क) आत्मनिर्णयया अधिकार, धारा १
- ख) मिसा व मिज्या समान अधिकार, धारा ३
- ग) ज्या यायेगु अधिकार, धारा ६
- घ) संगठन बाय् ट्रेड युनियन चायेकेगु अधिकार, धारा ८ (१) क
- ङ) हडताल यायेगु अधिकार, धारा ८ (१) घ,
- च) सामाजिक सुरक्षया अधिकार, धारा ९
- छ) इहिपा व परिवारया अधिकार, धारा १० (१)
- ज) मातृत्वया संरक्षणया अधिकार, धारा १० (२)
- झ) आर्थिक, सामाजिक शोषणपाखें सुरक्षा दइगु अधिकार धारा १० (३)
- ञ) नसा, वसः व बाय्या अधिकार, धारा ११ (१)

- ट) पित्या:पाखें मुक्त जुडगु अधिकार, धारा ११ (२)  
 ठ) स्वास्थ्यलिसे स्वापू दुगु अधिकार, धारा १२ (१)  
 ड) शिक्षालिसे स्वापू दुगु अधिकार, धारा १३ (१)

३५. राज्यं छु गज्या:गु दायित्व निर्वाह यायेमा:गु व्यवस्था दु ?

लिस: श्व प्रतिज्ञापत्र कथं राज्यं क्वय् ब्रियागु दायित्व निर्वाह यायेमा:गु जुड

- क) परिवार स्वनेगु लागी थुकियात सुरक्षा व ग्वाहालि बीमा:गु, धारा १० (१)  
 ख) ह्याउँमचा बुइ न्हय: व लिपा मांपित विशेष संरक्षण यायेमा:गु, धारा १० (२)  
 ग) पितृत्व बाय् मेमेगु अवस्थाया कारणपाखें छु कथंया य:मय: मयासे सकलें मस्त व ल्याय्म्ह ल्यासेतय्गु पक्षय् संरक्षण व ग्वाहालिया विशेष उपाय नालेमा:गु, धारा १० (३)

घ) न्ह्याम्हं मनूयागु गाक्क नसातवँसा, वस: व बाय्या अधिकार चूलाकेगु ज्या सुनिश्चित यायेत मा:गु पला: छीमा:गु, धारा ११ (१)

ड) न्ह्याम्हं मनूयागु शारीरिक व मानसिक स्वास्थ्यया त:जिगु सेवा कायेखनीगु अधिकार पूर्वक चूलाकेत छीमा:गु पला: धारा १२ (२) । थुकिया दुने:

- ह्याउँमचा सीगु दर क्वपालेगु व मचा स्वास्थ्यया व्यवस्था यायेमा:गु
- वातावरणीय व औद्योगिक सरसफाइया दक्वं पक्षया सुधार यायेमा:गु,
- प्रकोप महामारी व मेमेगु ल्वय्यात पनेगु, वास: यायेगु व नियन्त्रण यायेमा:गु
- उसाँय मदइगु अवस्थाय् सकसितं चिकित्सागत सेवा व सुसा:कुसा: सुनिश्चित यायेगु अवस्थाया सिर्जना यायेमा:गु,
- शिक्षाया अधिकार पूर्वक चूलाकेत छीमा:गु पला: धारा १३ (२) थुकिया दुने (
- सकसिगु लागी प्राथमिक शिक्षा अनिवार्य व सितिकं जुडमा:गु,
- माध्यमिक तहय् प्राविधिक व व्यावसायिक शिक्षा नं दुथ्याका: अन तक सकलें थयंकफइगु यानाबीमा:गु,
- उच्च शिक्षा पूमवंकूपित शैक्षिक ज्याइवल्य ठवति कायेके बीगु,
- फुक्क तहल्य पाठशाला प्रणालीया विकास, छात्रवृत्तिया कुगाक व्यवस्था व शिक्षण कर्मचारीया भौतिक अवस्थायात मदिक सुधार यायेमा:गु ।

३६. मनूया लजगा: व पारिश्रमिकलिसे स्वापू दुगु छु गज्या:गु अधिकार न्हयथनात:गु दु ?

लिस: श्व प्रतिज्ञापत्रया धारा ६ कथं न्ह्याम्ह मनूयात नं थम्हं स्वया: लजगा: ल्ययेफइगु व ज्या यायेत ल्व:गु व छिंगु परिस्थिति चूलाकेगु अधिकार दु । उक्तथं हे धारा ७ (२) कथं न्ह्याम्हं मनूयात नं य:मय: मयासे उतिग्यंक ज्याया लागी उलि हे पारिश्रमिक दइगु अधिकारया व्यवस्था दु ।

३७) मां व ह्याउँमचातय्गु लागी छुं विशेष अधिकार दु ?  
लिस: दु, श्व प्रतिज्ञापत्रया धारा १० (२) कथं मां व ह्याउँमचातय्त विशेष सुसा:कुसा:  
व ग्वाहालि दइगु अधिकारबारे बांलाक हे न्ह्यथनात:गु दु । मचा बुइ न्ह्य: व लिपा लजगा:  
दुपिं मिसातय्सं तलब सुविधालिसेंया मा:गु बिदा कायेदयेमा: ।

३८) सामाजिक अधिकार दुने छु गज्या:गु अधिकार लाइ ?

लिस: सामाजिक अधिकार दुने क्वय् बियाकथया अधिकार ला:व:

- क) सामाजिक सुरक्षा अधिकार,
- ख) नसात्वंसा, वस: व बाय्या अधिकार
- ग) स्वास्थ्यलिसे स्वापू दुगु अधिकार
- घ) शिक्षालिसे स्वापू दुगु अधिकार

## जातीय भेदभाव विरुद्धया अधिकार

३९. नेपालय् जातीय भेदभाव व छुवाछुत सम्बन्धय् गज्याःगु व्यवस्था यानातःगु दु ?

लिसः नेपालय् जातीय भेदभाव व छुवाछुत (कसुर व सजाय) ऐन २०६८ संसदपाखें मिति २०६८।२।१० य् पारित याःगु खः, गुकी प्रथा, परम्परा, धर्मसंस्कृति, रीतिरिवाज बाय् मेगु गुगुं नामय् जात, जाति वंश, समुदाय बाय् लजगाःया लिधंसाय् छुवाछुत व भेदभाव मजुइगु अवस्था सिर्जना यानाः न्ह्याम्हं मनूयागु नं समानता, स्वतन्त्रता व सम्मानपूर्वक म्वाये दइगु अधिकारया संरक्षण यानाः थज्याःगु मानवता विरोधी भेदभावजन्य ज्यायात दण्डनीय दयेकूगु व पीडितयात क्षतिपूर्तिया व्यवस्था याःगु दु ।

४०) दक्वं कथंया जातीय भेदभाव न्हंकेगु लिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि छु खः ? नेपालं थ्व महासन्धियात गबलय् अनुमोदन याःगु खः ?

लिसः दक्वं कथंया जातीय भेदभाव न्हंकेगुलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९६५ धयागु दक्वं कथंया जातीय भेदभाव न्हंकेत व जातीय भेदभावं यानाः पीडित जूम्ह मनू बाय् पुचःया अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेत दयेकूगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि खः । थ्व महासन्धि संयुक्त राष्ट्र सङ्घया महासभां सन् १९६५ डिसेम्बर २१ य् पारित जुयाः सन् १९६९ जनवरीइ ४ निसें लागु जूगु खः । थुकी २५ गू धारा दु । नेपालं थ्व महासन्धियात सन् १९७१ जनवरी ३०य् अनुमोदन याःगु खः ।

४१) थ्व महासन्धिइ जातीय भेदभावयात गुकथं परिभाषित यानातःगु दु ?

लिसः थ्व महासन्धिया धारा १ अं 'जातीय भेदभाव धायेबलय् राजनीतिक, आर्थिक,

सामाजिक, सांस्कृतिक बाय् सार्वजनिक जीवनय् बाय् गुगुं लागाय् जाति, वर्ण, वंश बाय् राष्ट्रिय बाय् जातीय उत्पत्तिइ लिधनाच्चवंगु गुगुं नं भेदभाव, बहिष्कार, प्रतिबन्ध बाय् प्राथमिकतायात थुइकी' धका: परिभाषित यानात:गु दु । तर, थुकथ्या जातीय विभेद, निषेध बाय् प्रतिबन्ध पक्षराष्ट्र्या नागरिक व नागरिक मखुपिनि दथुइ उतिग्यंक लागु जुइमखु

४२. श्व महासन्धिं जातीय विभेदविरुद्ध छु गज्या:गु अधिकार ब्युगु दु ?

लिस: श्व महासन्धिया धारा ५ अं जातीय विभेद विरुद्धय् क्वय् बियाकथ्या अधिकार ब्युगु दु :

- क) न्यायाधीकरण (ट्राइबुनल) व न्याय बीगु मेमेगु दक्वं अंगया न्हय:ने समान व्यवहार कायेदइगु अधिकार
- ख) सुं मनूयात सुं सरकारी अधिकारी, पुच: बाय् संस्थापाखें जुइगु हिंसा बाय् शारीरिक क्षतिविरुद्ध पीडित मनुखं राज्यपाखें संरक्षण कायेदइगु अधिकार,
- ग) राजनीतिक अधिकार खास याना: सर्वव्यापी व समान मताधिकारया लिधंसाय् चुनाव्य् ब्वति कायेगु (भोट कुर्केगु व उम्मेदवार जुइगु) अधिकार, सरकार व गुगुं नं तहय् सार्वजनिक मामिला सञ्चालनय् ब्वति कायेगु अधिकार व सार्वजनिक सेवाय् उतिग्यंक दुहां वनेगु अधिकार,
- घ) मेमेगु नागरिक अधिकार :
- १) राष्ट्र्या सीमाना दुने वये वने यायेगु व छँ दयेका: च्वनेगु स्वतन्त्रताया अधिकार,
  - २) थ:गु देशया लिसें गुगुं नं देशं पिहां वनेगु व थ:गु देशय् लिहां वयेगु अधिकार,
  - ३) राष्ट्रियताया अधिकार,
  - ४) इहिपा यायेगु व इहिपा यायेम्ह मिसामिजं ल्ययेगु अधिकार,
  - ५) याक:चां बाय् मेपिलिसे जाना: सम्पत्ति तयेगु अधिकार
  - ६) पूर्खायागु सम्पत्ति कायेगु अधिकार
  - ७) बिचा:, सद्बिवेक व धर्मया स्वतन्त्रताया अधिकार
  - ८) बिचा: व अभिव्यक्तिया स्वतन्त्रतालिसे स्वापू दुगु अधिकार,
  - ९) शान्तिपूर्ण भेला जुइगु व संगठन यायेगु स्वतन्त्रताया अधिकार,
- ङ) आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकार :
- १) ज्या यायेगु, थम्हं स्वया: लजगा: ल्ययेगु, ज्यायात मा:कथंयागु व ल्व:गु परस्थिति चलाकेगु, बेरोजगारीविरुद्ध संरक्षण कायेदइगु, उलि हे ज्याया लागी उलि हे तलब काये दइगु, मा:कथंया पारिश्रमिक कायेदइगु अधिकार
  - २) ट्रेड युनियन स्वनेगु व उकी दुथ्यायेगु अधिकार
  - ३) छँ दयेका: च्वनेगु अधिकार
  - ४) सार्वजनिक स्वास्थ्य, वास: व उपचार, सामाजिक सुरक्षा व सामाजिक सेवा कायेदइगु अधिकार



- ५) शिक्षा व तालिम (प्रशिक्षण)या अधिकार
- ६) सांस्कृतिक ज्याखँय् उति ग्यनाः ब्वति कायेदइगु अधिकार,
- ७) यातायात, होटल, रेष्टुरेन्ट, क्याफे, नाचघर व उद्यान थेंज्याःगु सार्वजनिक थासय् बाय् सेवाय् दुथ्याःकःवनेगु अधिकार

४३) सुं मनू बाय् पुचःयात जातीयताया लिधंसाय् भेदभाव जुल धाःसा पीडित पक्षया लागी थ्व महासन्धिं छु गज्याःगु व्यवस्था याःगु दु ?  
लिसः थ्व महासन्धिया धारा ६ अं जातीय भेदभावं यानाः जूगु गुगुं नं क्षतिया लागी ल्वःगु व माःकथंया क्षतिपूर्ति बीगु सम्बन्धय् माःगु ज्या यायेमाःगु व्यवस्था यानातःगु दु ।

## मिसा अधिकार

४४. मिसाविरुद्ध जुड्गु दक्वं कथंया भेदभाव न्हंकेगु महासन्धि धायेबल्य् छु थुड्केफु ?  
लिसः मिसाविरुद्ध जुड्गु दक्वं कथंया भेदभाव न्हंकेगु महासन्धि मिसाया मानव अधिकार संरक्षण यायेगु मू महासन्धि खः । मिसाविरुद्ध जुड्गु भेदभाव न्हंकेगु व मिसा व मिजं दथुइ उति खनेगु थुगु महासन्धिया मू आज्जु जूगु दु । थ्व महासन्धि संयुक्त राष्ट्र संघया महासभापाखें सन् १९७९ डिसेम्बर १८ य् पारित जुयाः सन् १९८१ सेप्टेम्बर ३ निसें लागु जूगु खः । थ्व महासन्धिइ ३० गू धारा दयाचवंगु दु । थ्व महासन्धियात नेपालं सन् १९९१ अप्रिल २२ य् अनुमोदन याःगु खः ।

४५. मिसाविरुद्धया भेदभावयात गुकथं परिभाषित याःगु दु ?  
लिसः थ्व महासन्धिया धारा १ कथं मिसाविरुद्धया भेदभाव धायेबल्य् राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नागरिक बाय् मेमेगु गुगुं नं खँय् वैवाहिक स्थिति न्हयागु हे जुयाचवंगु दःसां लिङ्गया लिधंसाय् जुड्गु गुगुं नं भेदभाव, बहिष्कार बाय् प्रतिबन्धयात थुड्की धकाः परिभाषित याःगु दु ।

४६) मिसायात छु गज्याःगु अधिकार ब्यूगु दु ?

लिसः थ्व महासन्धिं मिसायात ब्यूगु अधिकार क्वय् बियाथें दु :

- क) मीत व वेश्यावृत्ति याकेत याइगु यौन शोषण विरुद्धया अधिकार, धारा ६
- ख) सार्वजनिक व राजनीतिक जीवनय् ब्वति कायेदइगु अधिकार, धारा ७
- ग) अन्तर्राष्ट्रिय तहय् ब्वति कायेदइगु समान अधिकार, धारा ८
- घ) राष्ट्रियतालिसे स्वापू दुगु अधिकार, धारा ९

- ड) शिक्षालिसे स्वापू दुगु अधिकार, धारा १०
- च) लजगाःया अधिकार, धारा ११
- छ) स्वास्थ्यलिसे स्वापू दुगु अधिकार, धारा १२
- ज) आर्थिक व पारिवारिक लाभया अधिकार, धारा १३
- झ) गांया मिसायात विशेष अधिकार, धारा १४
- ञ) कानुनं उति खनेगु अधिकार, धारा १५
- ट) इहिपा व परिवारया अधिकार, धारा १६

४७) मिसायात सार्वजनिक व राजनीतिक जीवनय् भवति कायेगु छु गज्याःगु अधिकार दयाचवंगु दु ?

लिसः श्व महासन्धिया धारा ७ य् मिसायात सार्वजनिक राजनीतिक जीवनय् मिजंयात ति हे भवति कायेगु अधिकार बियातःगु दु । थुकिया दुने क्वय् बियाकथंया अधिकार दु :

- क) न्ह्याम्ह मिसायात नं भोट बी दइगु अधिकार,
- ख) सार्वजनिक रूपय् सार्वजनिक पदय् चवनेगु अधिकार,
- ग) नीति दयेकेगु ज्याय् दुथ्यायेगु अधिकार
- घ) सरकारी मखुगु संस्था, राजनीतिक संगठन व अन्तर्राष्ट्रिय तहय् भवति कायेगु अधिकार

४८. मिसाया राष्ट्रियता सम्बन्धय् गज्याःगु व्यवस्था याःगु दु ?

लिसः श्व महासन्धिया धारा ९ अं मिसाया राष्ट्रियता सम्बन्धय् क्वय् बियाकथंया व्यवस्था याःगु दु :

- क) मिजनं थें राष्ट्रियता प्राप्त यायेगु, परिवर्तन यायेगु बाय् धारण यायेगु समान अधिकार,
- ख) विदेशील्लिसे इहिपा जूगु कारण बाय् भाःतं राष्ट्रियता परिवर्तन याःगु कारण कलाःया राष्ट्रियता स्वतः परिवर्तन मजुइगु अधिकार,
- ग) भाःतया राष्ट्रियता न्ह्यागु न्ह्याथे जूसां मिसायात थःगु इच्छाकथं राष्ट्रियता धारण यायेदइगु अधिकार
- घ) मचाखाचायात राष्ट्रियता बीकेगु सम्बन्धय् मिजंयात ति हे मिसायात नं समान अधिकार

४९. मिसायात शिक्षाया लागाय् गज्याःगु अधिकार ब्यूगु दु ?

लिसः श्व महासन्धिया धारा १० अं शिक्षा लागाय् मिसायात नं मिजंयात ति हे क्वय् बियाकथंया अधिकार ब्यूगु दु :

- क) अध्ययन यायेगु व उपाधि कायेदइगु अधिकार
- ख) दक्वं कथंया व्यावसायिक प्रशिक्षणया अधिकार
- ग) समान भौतिक सुविधाया शैक्षिक अधिकार
- घ) छात्रवृत्तिलिसे स्वापू दुगु अधिकार
- ड) बवनेगु त्वःतूपिं छात्रातय्गु सक्रिय रुपं शैक्षिक ज्याइवल्य् भवति कायेदइगु अधिकार

- च) कासा व शारीरिक शिक्षाय् भवति कायेदङ्गु समान अवसरया अधिकार  
 छ) परिवार नियोजनलिसे स्वापू दुगु सुचं/सल्हा व परिवारया स्वास्थ्यलिसे स्वापू दुगु जानकारी कायेगु अधिकार ।

५०) मिसायात लजगा:लिसे स्वापू दुगु गज्या:गु अधिकार ब्यूगु दु ?

लिस: श्व महासन्धिया धारा ११ अं मिसायात नं मिजंयात ति हे लजगा:लिसे स्वापू दुगु अधिकार ब्यूगु दु । उकथं हे थुगु हे धारां इहिपा बाय् मातृत्वया लिधंसाय् मिसाविरुद्ध जुइगु भेदभाव विरुद्धया अधिकार नं सुनिश्चित या:गु दु । अज्या:गु अधिकार क्वय् बियाकथं दु :

- क) लजगालय् उति हे अवसरया अधिकार  
 ख) स्वतन्त्ररुपं लजगा: ल्ययेदङ्गु अधिकार  
 ग) सेवाया सर्त व सुरक्षालिसे स्वापू दुगु अधिकार  
 घ) उति हे पारिश्रमिक व सुविधायी अधिकार  
 ङ) दक्वं तलब लिसेया प्रसूति विदाया अधिकार  
 च) प्वाथय् दुगु लिधंसाय् पदं चीके मदङ्गु अधिकार  
 छ) मचाया सुसा:कुसा: यायेगु सुविधा उपभोगया अधिकार  
 ज) प्वाथय् दुम्ह मिसायात घा:पा: लायेफुगु ग्यानापुगु ज्या याके मदुगु अधिकार

५१) मिसाया स्वास्थ्यलिसे स्वापू दुगु अधिकारय् छु गज्या:गु व्यवस्था या:गु दु ?

लिस: श्व महासन्धिया धारा १२ अं स्वास्थ्य लागाय् मिसायात जुइगु भेदभाव विरुद्ध क्वय् बियाकथंया अधिकार ब्यूगु दु :

- क) मिसायात परिवार नियोजनलिसे स्वापू दुगु खँया लिसे स्वास्थ्य व सुसा:कुसा: लिसे स्वापू दुगु सेवा छु कथंया भेदभाव मयासे मिजंयात ति हे बीमा:गु,  
 ख) मिसायात प्वाथय् दुबलय्, मचा बूबलय् व मचा बुइधुंका: नं मालीगु मा:कथंया सेवा चूलाकाबीमा:गु,  
 ग) प्वाथय् दयाचवंबलय् व दुरु त्वंकाचवनेमा:गु इलय् मिसायात कुगाक्क पोषण चूलाकाबीत मा:कथंया व्यवस्था यायेमा:गु,

५२) मिसायात इहिपा व परिवारलिसे स्वापू दुगु छु अधिकार ब्यूगु दु ?

लिस: महासन्धिया धारा १६ अं मिसायात इहिपा व परिवारलिसे स्वापू दुगु क्वय् बियाकथंया अधिकार ब्यूगु दु :

- क) इहिपा यायेगु अधिकार  
 ख) स्वतन्त्ररुपं थ:म्हं जीवनपासा ल्यये दङ्गु अधिकार,  
 ग) स्वापू त्वा:थलेगु अधिकार  
 घ) सम्पत्तिइ कला:भा:त निम्हेसियां उति अधिकार

- ड) मचाखाचा गवःम्ह बुडकेगु, गबलय् बुडकेगु धयागु खँ क्वःछी दइगु अधिकार  
च) मचाखाचाया संरक्षकत्व कायेदइगु अधिकार

५३) गांयाम्ह मिसायात छु गज्याःगु विशेष अधिकार ब्यगु दु ?

लिसः महासन्धिया धारा १४ अं गांयाम्ह मिसायात मिजंयात ति हे विकासय् ब्वति कायेगु क्वय् बियाकथंया अधिकार ब्यगु दु :

- क) विकास योजनाया विस्तृतिकरण व कार्यान्वयनया दक्वं तह्य् ब्वति कायेदइगु अधिकार,  
ख) परिवार नियोजनया सूचं, सल्हा व सेवालसेया माक्व स्वास्थ्य सुविधा काये दइगु अधिकार,  
ग) सामाजिक सुरक्षा ज्याइवलं तप्यंक लाभ कायेगु अधिकार,  
घ) औपचारिक व अनौपचारिक तालिम व शिक्षा कायेगु अधिकार,  
ड) स्वरोजगारीया लागी स्वावलम्बन पुचः व सहकारी संस्था दयेके दइगु अधिकार,  
च) दक्वं कथंया सामुदायिक ज्याय् ब्वति कायेदइगु अधिकार  
छ) छँ, सरसफाइ, विद्युत, यातायात, त्वनेगु लः व सञ्चारलिसे स्वापू दुगु व्यवस्था उपभोग यायेदइगु अधिकार,

## मचा अधिकार

५८. मचा अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि धायेबल्य् छु थुइकेफु ?

लिसः मस्त्यगु अधिकारया संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धियात हे मचा अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि धाइ । श्व महासन्धि संयुक्त राष्ट्रसङ्घया महासभां सन् १९८९ नोभेम्बर २० य् पारित जुयाः सन् १९९० सेप्टेम्बर २ निसैं लागु जूगु खः । श्व महासन्धिइ ५४ गू धारा दुथ्याः । श्व महासन्धिया धारा १८ कथं मस्त्यत् ब्वलंकेगु न्हापांगु दायित्व मांअबुयागु जुइ । व थुकियात राज्यं नं ग्वाहालि यायेमाः । नेपालं श्व महासन्धियात सन् १९९० सेप्टेम्बर १४ य् अनुमोदन याःगु खः ।

५९. मस्त्यत् छु गज्याःगु अधिकार ब्यूगु दु ?

लिसः (श्व महासन्धिया धारा १ य् मस्तलिसे स्वापू दुगु कानुनं न्हापा हे बालिग जुइ धकाः तोके याःगुलिइ बाहेक १८ दै स्वयां क्वकालिपिं मनूतय्त मस्त नालेमाः धकाः पारिभाषित याःगु दु । श्व महासन्धिं मस्त्यत् क्वय् बियाकथंया अधिकार ब्यूगु दु (

क) नां व राष्ट्रियताया अधिकार,

ख) मांअबुलिसे च्वनेगु अधिकार,

ग) पारिवारिक पुनर्मिलनया अधिकार,

घ) मस्त्यसं बिचाः ब्वये दइगु व बिचारं माःकथंया मान्यता काये दइगु अधिकार,

ङ) अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताया अधिकार,

च) विचाः, विवेक व धर्मलिसे स्वापू दुगु स्वतन्त्रताया अधिकार,

छ) सङ्गठनलिसे स्वापू दुगु स्वतन्त्रताया अधिकार,

ज) निजीपन संरक्षणया अधिकार,

- भ) मा:कथंया जानकारी कायेदइगु अधिकार,  
 ज) अपाङ्ग मस्तय्गु अधिकार,  
 ट) स्वास्थ्य व स्वास्थ्य सेवाया अधिकार,  
 ठ) सामाजिक सुरक्षाया अधिकार,  
 ड) शिक्षाया अधिकार,  
 ढ) अल्पसङ्ख्यक बाय् आदिवासी जनताया मस्तय्सं कायेखनीगु अधिकार,  
 ण) फुर्सद, आराम व सांस्कृतिक ज्याखँ यायेदइगु अधिकार,  
 त) लागू पदार्थयात मखुकथं छ्यलीगुलिसे स्वापू दुगु अधिकार,  
 थ) यौन शोषणपाखें संरक्षण दयेमा:गु अधिकार,  
 द) मेमेकथंया शोषणपाखें सुरक्षित जुइगु अधिकार ।

६०) मस्तय्त राज्यं पूर्वकाबीमा:गु दायित्व छु छु ख: ?

लिस: श्व महासन्धिकथं मस्तय्त राज्यं पूर्वकाबीमा:गु दायित्व क्वय् बियाकथं दु (

- क) य:मय: याये मज्युगु,  
 ख) मांअबु बाय् मेपिं जिम्मेवार मनूतय्सं वास्ता मया:सा माक्व सुसा:कुसा: यायेमा:गु,  
 ग) अधिकारया कार्यान्वयन यायेमा:गु  
 घ) मांअबुयात लँ क्यनेगु व मस्तय्के ढवलनाव:गु क्षमता थकयाबी मा:गु,  
 ङ) ता:हाक:गु जीवन व विकास यायेमा:गु,  
 च) परिचय संरक्षण यायेमा:गु  
 छ) मांअबुपाखें बाया वनेमाल धा:सा संरक्षण बीमा:गु ।  
 ज) मस्तय्गु विदेश्य् अवैध रूपं छथासं मेथाय् यंकीगु बाय् अपहरणलिसे स्वापू दुगु अधिकारया रक्षा यायेमा:गु,  
 भ) मस्तय्त ज्ञान अप्वइगु जानकारी बीमा:गु,  
 ज) बांमला:गु व्यवहार व उपेक्षापाखें संरक्षण यायेमा:गु ।  
 ट) परिवार मदुपिं मस्तय्त संरक्षण यायेमा:गु  
 ठ) शरणार्थी मस्तय्त संरक्षण व ग्वाहालि यायेमा:गु,  
 ड) मचा ज्यामिया संरक्षण यायेमा:गु,  
 ढ) मीगु,कालबिल यायेगु व अपहरणयात पनेमा:गु,  
 ण) सामाजिक पुनर्स्थापना यायेमा:गु,  
 त) मा:कथंया न्यायिक कारबाही यायेमा:गु,

६१. मस्तय्सं या:गु अपराधयात कया: श्व महासन्धिं गज्या:गु व्यवस्था या:गु दु ?

- क) मस्तय्त यातना मबीगु व मेमेगु क्रूर, अमानवीय, अपमानजनक व्यवहार बाय् सजाइँ मयायेगु,

- ख) १८ दै स्वयां क्वकालिपिं मनूतयसं याःगु द्विविद्वंया निंतिं मृत्युदण्ड बाय् जन्मकाःछिं  
इयालखानाय् तयेगु सजाईं मबीगु,  
ग) मस्तय्गु गुगुं नं स्वतन्त्रता अपहरण मयायेगु  
घ) सक्षम व स्वतन्त्र अदालतपाखें उपचार दयेमाःगु ।

६२. मस्तय्गु शिक्षायात कयाः राज्यं छु गज्याःगु व्यवस्था याःगु दु ?  
लिसः श्व महासन्धिया धारा २८ कथं राज्यं मस्तय्गु शिक्षायात कयाः क्वय् बियाकथंया  
व्यवस्था यायेमाः

- क) प्राथमिक शिक्षा सकसितं अनिवार्य व सितिकं चूलाकाबीगु,  
ख) न्ह्याम्हं मस्तय्त् माध्यमिक शिक्षा चूलाकाबीगु व माध्यमिक शिक्षाय् तक इमित थ्यंके  
फयेकाबीगु ,  
ग) ममताया लिधंसाय् सकसिगुं निंतिं ल्वःगु साधनपाखें उच्च शिक्षा कायेफइगु यानाबीगु,  
घ) सकलें मस्तय्त् शैक्षिक व व्यावसायिक जानकारी चूलाकाबीगु,  
ङ) वनेकुथिइ नियमित हाजीर जुइत हःपाः बीगु, व ब्वनेगु त्वःतूपिनिगु ल्याः क्वपालेत  
थीथी उपाय नालेगु ।

६३. सशस्त्र सङ्घर्षया इलय् मस्तप्रति राज्यया गज्याःगु दायित्व जुइ ?  
लिसः श्व महासन्धिया धारा ३८ कथं सशस्त्र सङ्घर्षया इलय् मस्तप्रति राज्यया क्वय्  
बियाकथंया दायित्व दइ :

- क) अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनय् सशस्त्र सङ्घर्षया सम्बन्धय् राज्यं मस्तलिसे स्वापू दुगु  
थीथी व्यवस्थाया आदर यायेगु व याकेगु,  
ख) १५ दै मदुनिपिं मस्तय्त् लडाईंलय् तप्यंके ब्वति कायेके मबीगु व्यवस्था यायेत फुगु  
तक उपाय नालेमाःगु,  
ग) १५ दै मदुनिपिं सुं नं मनूयात सशस्त्र सेनाय् भर्ना यायेगुपाखें पनेमाःगु,  
घ) १५ दै दयेधुंकूपिं तर १८ दै मदुनिपिं मनूतय् दथुं भर्ना कायेबलय् थकालिम्हेसित प्राथमिकता  
बीमाःगु,  
ङ) अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन कथं सशस्त्र लडाईंपाखें सैनिक मखुम्ह नागरिकयात छुं  
मजुइकाबीगु थःगु दायित्व जूगुलिं सशस्त्र लडाईंपाखें प्रभावित मस्तय्गु संरक्षण व  
सुसाःकुसाः यायेगु सम्बन्धय् माःगु व ल्वःगु पलाः ल्हवनेमाःगु ।



## आप्रवासी ज्यामिया अधिकार

६४. आप्रवासी ज्यामि धयाम्ह सु खः ? आप्रवासी ज्यामित गवःताजि दइ ?

लिसः श्व महासन्धि कथं विदेशय् तलब दइगु ज्याय् तइम्ह, च्वंम्ह बाय् तःम्ह मनूयात आप्रवासी ज्यामि धाइ । श्व महासन्धिं आप्रवासी ज्यामितय्त च्यागू पुचल्य् ढवथलातःगु दुः

- १) सिमाना लागाया ज्यामि
- २) विदेशी प्रतिष्ठानया ज्यामि
- ३) मौसमी ज्यामि
- ४) यात्रा सूचीया ज्यामि
- ५) आयोजनाय् दुथ्याःम्ह ज्यामि
- ६) पुचल्य् दुथ्याःम्ह ज्यामि
- ७) विशेष लजगाःयाम्ह ज्यामि
- ८) थःगु हे ज्या दुम्ह ज्यामि

६५. गज्याःपिं मनूत आप्रवासी ज्यामि मखु ?

लिसः श्व महासन्धि कथं अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घपाखें व निकायय् ज्या याइम्ह मनू, कुटनीतिज्ञ, लगानीकर्ता, शरणार्थी व राज्य मदुम्ह मनू, विद्यार्थी व प्रशिक्षार्थीत आप्रवासी ज्यामि मखु ।

६६. आप्रवासी ज्यामि व वया छँजःपिनिगु अधिकारया संरक्षणलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि धायेबल्य् छु थुइकेफु ?

लिसः आप्रवासी ज्यामि व वया छँजःनव अधिकार संरक्षण यायेत संयुक्त राष्ट्र सङ्घया महासभां श्व महासन्धियात सन् १९९० डिसेम्बर १८ य् पारित याःगु खः । सन् २००३ जुलाई १ निसें लागु जूगु दु । थुकी ९३ गू धारा दुथ्याः । नेपालं श्व सन्धियात आःतक हस्ताक्षर

व अनुमोदन याःगु मनुनि ।

६७. आप्रवासी ज्यामितय्गु छु गज्याःगु अधिकार सुनिश्चित याःगु दु ?  
लिसः ( श्व महासन्धिघात अनुमोदन याःगु दक्वं राष्ट्रं आप्रवासी ज्यामितय् दथुइ राष्ट्रियताया लिधंसाय् भेदभाव मयाइगु, खँयात सुनिश्चित यायेमाः । उक्तं हे श्व महासन्धि पक्षराष्ट्रं आप्रवासी ज्यामि व वया छँजःपित तकं आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक अधिकार, नागरिक व राजनीतिक अधिकार चूलाकाबीमाः । थुक्किया लिसें श्व महासन्धिं जातीय विभेद विरुद्धया अधिकार, मिसा अधिकार व मचा अधिकारया खँय् नं विशेष ध्यान बियाः आप्रवासी ज्यामितय्गु मानव अधिकारया संरक्षण यायेगु दायित्व पक्षराष्ट्रतय् तोकें याःगु दु ।

६८. आप्रवासी ज्यामि व इमि छँजःपित छु गज्याःगु श्रमलिसे स्वापू दुगु अधिकारया व्यवस्था याःगु दु ?

लिसः अनिवार्य श्रमविरुद्ध संरक्षणया अधिकार, लजगाः बीगु देय्या नागरिकयात ति हे न्यूनतम लजगाःया सहूलियत व सुविधा कायेगु अधिकार, अतिरिक्त इलय् यानागु ज्या, ज्या यानागु ई, वाःया बिदा, तलबी बिदा, सुरक्षा, स्वास्थ्य अधिकार आप्रवासी ज्यामितय् बाय् इमि छँजःपित दयेमाः । अज्याःगु खँय् लजगाः बीगु देय्या नागरिकयात स्वयां म्हो सहूलियत मजुइगु यानाः क्षतिपूर्ति कायेगु अधिकार आप्रवासी ज्यामितय् दइ । उक्तं हे आप्रवासी ज्यामि बाय् इमि छँजःपित लजगाः ब्यूगु राष्ट्रया नागरिकयात ति हे समानताया अधिकार व सामाजिक सुरक्षाया अधिकार दइ । तर, तसकं थाकुगु श्रमिलिसें झ्यालखानाय् कुनेगु सजाई जूगु अवस्थाय् अज्याःगु अधिकार निलम्बित बाय् नियन्त्रित जुइफइ ।

६९. आप्रवासी ज्यामितय् ट्रेड युनियन व सङ्घ संस्थाय् दुथ्यायेगु अधिकार दु ला ?

लिसः श्व महासन्धिं आप्रवासी ज्यामितय् ट्रेड युनियन व सङ्घसंस्थाय् दुथ्यायेगु व थुक्किया वैठक व ज्याइवल्य् ब्वति कायेगु अधिकार ब्यूगु दु । लजगाः बीगु देशय् ट्रेड युनियन व सङ्घ चायेके दइगु स्वतन्त्रता नं आप्रवासी ज्यामितय् श्व महासन्धिं ब्यूगु दु ।

७०. उत्पत्तिया राष्ट्र, लजगाःया राष्ट्र व लँय् लाःगु राष्ट्र धायेबल्य् छु थुइकेफु ?

लिसः श्व महासन्धिकथं उत्पत्तिया राष्ट्र धायेबल्य् आप्रवासी ज्यामि गुगु देय्याम्ह नागरिक खः, उगु देय्यात तायेकेमाः । लजगाःया राष्ट्र धायेबल्य् आप्रवासी ज्यामिं गुगुं पारिश्रमिक दइगु ज्या यानाचवंगु, ज्या याकीगु बाय् याकाचवंगु राष्ट्र धकाः तायेकेमाः । उक्तं हे लँय् लाःगु राष्ट्र धायेबल्य् उत्पत्तिया राष्ट्र लजगाःया राष्ट्र तक लजगाःया राष्ट्रं उत्पत्तिया बाय् थःपिं चवना वयाचवनागु राष्ट्र तक वयेवनेगु लँय् लाःगु थीथी देय् धकाः थुइकेमाः ।

७१. आप्रवासी ज्यामि व इमि छँजःपिनिगु अधिकारया छु गज्याःगु व्यवस्था दु ?

लिसः श्व महासन्धिइ आप्रवासी ज्यामि व इमि छँजःपिनिगु निंतिं थीथी अधिकार सुनिश्चित यानातःगु दु । अज्याःगु अधिकार थुकथं दु :

- क) गुगुं नं राष्ट्र त्वःते दइगु अधिकार,
- ख) उत्पत्तिया राष्ट्रय् गुगुं नं इलय् दुहां वनेगु व चवने दइगु अधिकार,
- ग) म्वाये दइगु अधिकार,
- घ) यातना, क्रूर, अमानवीय बाय् अपमानजनक व्यवहार विरुद्धया अधिकार,
- ङ) दासता विरुद्ध संरक्षणया अधिकार,
- च) विवेक व धर्मया स्वतन्त्रतालिसे स्वापू दुगु अधिकार,
- छ) बिचाः व अभिव्यक्तिया स्वतन्त्रतालिसे स्वापू दुगु अधिकार,
- ज) सम्पत्तिया स्वामित्वपाखें स्वेच्छाचारी हस्तक्षेप विरुद्ध संरक्षणया अधिकार,
- झ) स्वतन्त्रता व मनूया सुरक्षालिसे स्वापू दुगु अधिकार,
- ञ) कुटनीतिक निकायपाखें संरक्षण व ग्वाहालि फ्वने दइगु अधिकार,
- ट) कानूनया न्हयःने उति ग्यनेगु अधिकार, आपतया इलय् स्वास्थ्य सुविधाया अधिकार,
- ठ) उत्पत्ति राष्ट्रलिसे सांस्कृतिक स्वापू तये दइगु अधिकार,
- ड) थःगु सम्पत्तिया छ्यलाया अधिकार, सूचंया अधिकार,
- ढ) सांस्कृतिक म्हसीकाया संरक्षणया अधिकार
- ण) म्हसीका पौ व पिहां वनेत माःगु भ्वं (राहदानी, भिसा, भ्रम अनुमतिपत्र, करार आदि) तयेगु, कायेगु व सुरक्षित यायेगु थीथी अधिकार आदि ।

७२. आप्रवासी ज्यामिया मस्तय्गु छु गज्याःगु अधिकारया बारे श्व महासन्धिं व्यवस्था याःगु दु ।

लिसः आदिवासी ज्यामिया मचाया नां, जन्मदतां, नागरिकताया अधिकार, आप्रवासी ज्यामिया मचातय्त समानताया लिधंसाय् शिक्षा कायेखनीगु अधिकार थेंज्याःगु अधिकारया बारे श्व महासन्धिं व्यवस्था याःगु दु ।

७३. अभिलेखबद्ध ज्यामि व अभिलेखबद्ध मज्मह ज्यामि धायेबलय् छु थुइकेफइ ?

लिसः लजगाःया राष्ट्रय् उगु देय्या कानून कथं दुहां वनेगु, चवनेगु व ज्या यायेगु अनुमति काःपिं आप्रवासी ज्यामितय्त अभिलेखबद्ध ज्यामि (Documented worker) धाइ । श्व लजगाःया राष्ट्रय् दुहां वनेगु, चवनेगु व ज्या यायेगु अनुमति मकाःपिं आप्रवासी ज्यामितय्त अभिलेखबद्ध मज्मह ज्यामि (undocumented worker) धाइ ।

## अपाङ्गता दुपिं मनूतयगु अधिकार

७४. अपाङ्गता दुम्ह मनू धायेबल्य् छु थुइकेफइ ?

लिसः श्व महासन्धिकथं अपाङ्गता दुम्ह मनू धायेबल्य् ताःईया अशक्तता पाखें पिदंगु शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक बाय् इन्द्रियलिसे स्वापू दुगु कमजोरी व उकिया थीथी पंगलं यानाः समाजय् मेपिं मनू थें उलि हे आधारपूर्ण व प्रभावकारी ढङ्गं बवति कायेत पंगः दुम्ह मनूयात तकं थुइकी ।

७५. अपाङ्गता दुपिं मनूतयगु अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि धायेबल्य् छु थुइकेफइ ?

लिसः संयुक्त राष्ट्र सङ्घया महासभां सन् २००६स पारित याःगु अपाङ्गता दुपिं मनूतयगु अधिकार संरक्षण यायेगुलिसे स्वापू दुगु महासन्धियात 'अपाङ्गता दुपिं मनूतयगु अधिकारलिसे स्वापू दुगु महासन्धि २००६' धाइ । श्व महासन्धिइ ५० गू धारा दु । श्व महासन्धिं अपाङ्गता दुम्ह मनूयागु मर्यादा, सम्मान, सहभागीता व समावेशीकरण, समान अवसरया लागी मानव अधिकारया आधारभूत सिद्धान्तयात आत्मसात यायां अपाङ्गता दुपिं मनूतयसं नं मेपिं मनूतयसं थें हे दक्वं कथंया मानव अधिकार उति ग्यंक छ्यले खनीगु व्यवस्था याःगु दु । श्व महासन्धिइ छगू स्वैच्छिक आलेख (Optional Protocol) नं दु, गुकी १८ गू धारा दु । नेपालं श्व महासन्धि व थुकिया स्वैच्छिक आलेखयात सन् २००८ जनवरी ३ य् हस्ताक्षर यानाः २००९ डिसेम्बर २७ कुन्हु व्यवस्थापिका संसदपाखें अनुमादन याःगु दु ।

७५. अपाङ्गता दुषिं मनूतयूत छु गज्याःगु अधिकार सुनिश्चित यानाबीमाः ?  
 लिसः श्व महासन्धिधात अनुमोदन याःगु राज्यं अपाङ्गता दुषिं मनूतयूगु क्वय् बियाकथंया  
 अधिकार सुनिश्चित यानाबीमाः

- तःजिगु जीवन हनेगु व कायेदइगु अधिकार
- सम्पत्तिया अधिकार, लजगाः यायेगु व थम्हं हे लजगाः दयेकेगु अवसरया प्रवर्द्धन,
- स्वास्थ्य व शिक्षाया अधिकार (सांकेतिक भाय् व ब्रेललिपिइ ढवने दइगु) ,
- थःत यःकथंयागु व्यावसायिक बाय् व्यावहारिक शिक्षा, अवसर व छात्रवृत्ति,
- सार्वजनिक संरचना, सार्वजनिक यातायात व थीथी थासय् थयंकेगु अधिकार,
- माःकथं व आधारभूत स्वास्थ्य सेवा व चवनेगु थाय्या अधिकार,
- गरिबी निवारणया लघुवित्तीय योजना,
- राजनीतिक व सार्वजनिक जीवनय् ढवति कायेगु अधिकार,
- सूचं कायेगु अधिकार व गोपनीयताया अधिकार, तःजिगु जीवनस्तर व सामाजिक  
 जीवनय् ढवति कायेगु अधिकार,
- साँस्कृतिक जीवन, मनोरञ्जन, विश्राम व कासाय् ढवति कायेगु अधिकार ।

७७. अपाङ्गता दुम्ह मनूया अधिकारयात संरक्षण यायेत राज्ययात गज्याःगु  
 दायित्व सिर्जना याःगु दु ?

लिसः राज्यं अपाङ्गता दुम्ह मनूयात भेदभाव मयासे दक्व मानव अधिकार व आधारभूत  
 स्वतन्त्रतायात पूर्वक सुनिश्चित यानाबीमाः । श्व महासन्धिइ न्हूयथनातःगु अधिकार छ्यलेत  
 अपाङ्गता दुषिं मनूतयूत सक्षम दयेकेत पक्षराष्ट्रतय्सं छगू मापदण्ड तयार यायेमाः । उकथं  
 हे, सम्बन्धित राज्यं अपाङ्गता दुम्ह मनूया अधिकारया सचेतना, सामर्थ्य व योगदान  
 अप्वयेकाबीमाः । अपाङ्गतालिसे स्वापू दुगु पुलांगु बिचाः व पूर्वाग्रहयात निरुत्साहित यायेत  
 सम्बन्धित राज्यं सचेतना अप्वयेकेत व्यापक स्तरय् अभियान न्हूयाकेमाः ।

७८. राज्यया मू प्राथमिकता छु खः ?

लिसः राज्यं प्रभावकारी कानुन व नीतिनियम तर्जुमा यायेमाः । अज्याःगु कानुन व नीति  
 नियमयात सफल जुइक कार्यान्वन यायेत राज्यं माःकथंया संयन्त्र दयेकेमाः । उकथं हे  
 महासन्धि कार्यान्वनया अवस्थायात राष्ट्रिय व अन्तर्राष्ट्रिय स्तरं इलय् ब्यलय् अनुगमनया  
 व्यवस्था यायेमाः ।

## बलपूर्वक बेपत्ता यायेगु ज्या विरुद्धया अधिकार

७९. बेपत्ता जूगु अवस्थायत गुकथं परिभाषित यानातःगु दु ?

लिसः श्व महासन्धि कथं बलपूर्वक बेपत्ता धायेबलय् 'मनूयात कानुनया संरक्षणं पिने लाकेगु यानाः स्वतन्त्रता लाकाकयाः उगु तथ्ययात अस्वीकार याःगु बाय् बेपत्ता मनूया अवस्थायत लिसें वयागु बारे गुगुं जानकारी मबीगु ल्याखं राज्या प्रतिनिधित बाय् राज्यया अख्तियारी, समर्थन व सम्मति कयाः ज्या याइम्ह मनू बाय् पुचःपाखें याइगु ज्वनेगु, कुनेगु अपहरण बाय् स्वतन्त्रतां छेले लाकेगु मेमेगु स्वरुपायात तायेकेगु जुइ ।'

८०. बलपूर्वक बेपत्ता जूपिं मनूतयगु संरक्षणलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि धायेबलय् छु छु थुइकेफु ?

लिसः थीथी देय्या सरकारपाखें मनूयात थीथी त्वह तयाः बेपत्ता दयेकेगु ज्यायात पनेत संयुक्त राष्ट्र संघया महासभापाखें सन् २००६ डिसेम्बर २० य् पारित जूगु सन्धियात बलपूर्वक बेपत्ता जूपिं दक्क मनूतयगु संरक्षणलिसे स्वापू दुगु अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि धाइ । नेपालं श्व सन्धियात आःतक हस्ताक्षर व अनुमोदन याःगु मदुनि ।

८१. मनूतयत् बलपूर्वक बेपत्ता यायेगु ज्यायात श्व महासन्धिं गुकथं सम्बोधन याःगु दु ?

लिसः श्व महासन्धिया प्रावधानकथं सुयातं बलपूर्वक बेपत्ताया भागिदार दयेकीमखु । युद्धया अवस्था बाय् त्रास, आन्तरिक राजनीतिक अस्थिरता बाय् सार्वजनिक संकट बाय् मेमेगु गुगुं

नं परिस्थितिइ बलपूर्वक बेपत्ता यायेगु ज्यायात पाय्छि तायेके मफइगु धकाः श्व महासन्धिं स्पष्ट याःगु दु । लिसें, सुं नं सैनिक मखुम्ह सैनिक बाय् मेम्ह सार्वजनिक अधिकारीया आदेश बाय् निर्देशन भाःपियातःगु स्पष्टोक्तिं बलपूर्वक बेपत्ताया द्विद्वया औचित्य पुष्टि जुइफइमखु धकाः न्ह्यथनातःगु दु ।

८२. बलपूर्वक बेपत्ता जूपिं मनूतय्गु सम्बन्धय् राज्यं गज्याःगु उपचारया व्यवस्था यायेमाः ?

लिसः श्व महासन्धि कथं राज्यया अख्तियारी, समर्थन व सम्मति कया मतःपिं मनूत बाय् मनूतय्गु पुत्रःपाखें याःगु बेपत्ता यायेगु ज्याया अनुसन्धान यायेत व उकिया लागी जिम्मेवार जूपित न्यायया न्ह्यःने ह्येत हरेक राज्यं माःकथंया उपाय नालेमाली । लिसें, हरेक राज्यं बलपूर्वक बेपत्तायात थःगु फौजदारी कानूनय् अपराध कायम यायेत, माःगु उपाय नालेमाःगु खें सन्धिइ न्ह्यथनातःगु दु । हरेक राज्यं बलपूर्वक बेपत्ताया द्विद्वयात गम्भीर जुयाः ल्वःगु सजाइँपाखें दण्डनीय दयेकाबीमाः ।

८३. बलपूर्वक बेपत्ता यायेगु ज्यायात गज्याःगु कथंया अपराध धयातःगु दु ? थज्याःगु अपराधया हदम्याद दइ ला ?

लिसः श्व सन्धिं पारिभाषा याःकथं व्यापक व सुनियोजित रुपं याःगु बलपूर्वक बेपत्ताया ज्या मानवता विरुद्धया अपराध जुइ धकाः धयातःगु दु । थुक्रियात अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतया विधान (रोम विधान) १९९८ पाखें नं मानवता विरुद्धया अपराध धकाः न्ह्यथंगु दु । फौजदारी कारवाहीया हदम्याद मद्दु, तर श्व द्विद्वं मदिव्क जुयाच्चंगु धयागु पुष्टि जुइमाः ।

## अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून

८४. अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून धायेबलय् छु थुइकेफु ?

लिसः अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानून धकाः विशेष यानाः युद्ध वा सशस्त्र सङ्घर्षया इत्य् लागु जुइगु कानूनयात धाइ । थुकिं अन्तर्राष्ट्रिय बाय् राष्ट्रिय युद्ध बाय् सशस्त्र सङ्घर्षयात नियमित यायेगु, युद्ध बाय् सशस्त्र सङ्घर्षपाखें पिदनीगु पीडा वा लिच्चःयात म्हो यायेगु व तप्यंक युद्ध बाय् सशस्त्र संङ्घर्षय् ब्वति मकाःपिं व छुं कारणं युद्ध बाय् सशस्त्र सङ्घर्षय् भाग काये मफुपिं मन्तयगु सुरक्षा यायेगुया लिसें इमि विरुद्धय् छुं नं अमानवीय व्यवहार याये मदयेकाब्यगु दु । थुकियात युद्धया कानून बाय् सशस्त्र द्वन्द्वया कानून धकाः नं म्हसीक् । उक्तथं हे युरोपेली राष्ट्र स्विट्जरल्याण्डया जेनेभा सहरय् पारित जूगु जुयाः थज्याःगु सन्धियात जेनेभा महासन्धि नं धायेगु याः । अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनया म् स्रोत धयागु जेनेभा महासन्धि व उकिया अतिरिक्त प्रलेख खः ।

८५. म् म् जेनेभा महासन्धि छु छु खः ?

लिसः म् म् जेनेभा महासन्धि थुक्तथं दु

न्हापांगु महासन्धि : युद्ध ख्यलय् घाःपाः जूपिं व म्हं मफुपिं सैनिकतयगु अवस्था सुधारलिसे स्वापू दुगु,

निगूगु महासन्धि : समुद्रय् घाःपाः जूपिं, म्हं मफुपिं व सङ्कटग्रस्त जहाजया सशस्त्र सेनाया दुजःतयगु अवस्था सुधारलिसे स्वापू दुगु,

स्वंगूगु महासन्धि : युद्धबन्दीलिसे याइगु व्यवहारलिसे स्वापू दुगु,

प्यंगूगु महासन्धि : युद्धया इत्य् सैनिक मखुपिं मन्तयगु संरक्षणलिसे स्वापू दुगु ,



८६. जेनेभा महासन्धिं विशेष यानाः सुयागु सुरक्षाय् ध्यान बी ?

लिसः (जेनेभा महासन्धिं युद्धपाखें पीडित जूपिनिगु सुरक्षाय् प्रत्याभूति बी, गुकिं खास यानाः सशस्त्र संङ्घर्ष्य् बाय् युद्ध्य् तप्यंकं भवति मकाःपिं मनूत, गथेकि : म्हं मफयाः, घाःपाः जुयाः ल्वाये मफुपिं योद्धात, कुंका चवनेमाःपिं ल्वाभः दिक्पिं योद्धात व सर्वसाधारण नागरिकतय्गु सुरक्षाय् ध्यान बी ।

८७. जेनेभा महासन्धिया गज्याःगु महत्व दयाचवंगु दु ?

लिसः विशेष यानाः थ्व सन्धि युद्धया इलय् आकर्षित जुइगु जुयाः विश्वय् युद्धपाखें बाय् युद्धया कारणं यानाः अप्वयावःगु मनूया पीडा व क्षतियात म्हो यायेत, युद्धयात नियमित व व्यवस्थित यायेत, नागरिक मखुपिनिगु संरक्षण यायेत बाय् पीडा बुया वयेके मबीत अन्तर्राष्ट्रिय जेनेभा महासन्धिया महत्व दु ।

८८. आन्तरिक सशस्त्र सङ्घर्ष्य् अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनया गुगु गुगु दस्तावेज मू रूपं लागु जुइ ?

लिसः आन्तरिक सशस्त्र सङ्घर्ष्य् जेनेभा महासन्धिया मंकाः धारा ३ व जेनेभा महासन्धिया निगूगु अतिरिक्त प्रलेख मू रूपं लागु जुइ ।

८९. जेनेभा महासन्धितय्गु धारा ३ यात छाया मंकाः धारा धाःगु खः ?

लिसः प्यंगुलिं जेनेभा महासन्धितय्गु धारा ३ य् आन्तरिक द्वन्द्व बाय् सशस्त्र सङ्घर्ष्य् द्वन्द्व यानाचवंगु पक्षतय्सं पालना यायेमाःगु न्युनतम मानवीय व्यवहार दुगु छगू हे कथंया कानुनी व्यवस्था न्हयथनातःगु जूगुलिं जेनेभा महासन्धितय्गु धारा ३ यात मंकाः धारा धाःगु खः ।

९०. जेनेभा महासन्धितय्गु मंकाः धारा ३ कथं न्युनतम मानवीय व्यवहार दुने गज्याःगज्याःगु व्यवहार दुथ्याः ?

लिसः जेनेभा महासन्धितय्गु मंकाः धारा ३ कथं युद्ध यानाचवंगु पक्षतय्सं पालना यायेमाःगु न्युनतम मानवीय व्यवहार थुकथं दयचवंगु दु :

- १) संघर्ष्य् सक्रिय जुयाः भवति मकाःपिं मनूत, सशस्त्र, सेनाया ल्वाभः त्वःतूपिं मनूत, घाःपाः जुयाः बाय् म्हं मफयाः नजरबन्द्य् बाय् मेमेगु गुगुं कारणं लडाईंपाखें छखे लाःपिं मनूतय्त जाति, धर्म, विश्वास, लिड, जन्म, धन बाय् अज्याःगु हे लिधंसाय् यःमयः मयासे न्हयार्थेज्याःगु परिस्थितिइ नं यायेमाःगु मानवीय व्यवहार ।
- २) म्हं मफुपिं व घाःपाः जूपिं मनूतय्त मुनाहयाः माःगु सुसाःकुसाः यायेमाःगु मानवीय व्यवहार ।

९१) जेनेभा महासन्धितय्गु मंकाः धारा ३ कथं याये मज्युगु व्यवहार छु  
छु खः ?

लिसः सङ्घर्षय् सक्रिय जुयाः भवति मकाइपिं मनूत, सशस्त्र सेनाया ल्वाभः त्वःतूपिं मनूत,  
घाःपाः जुयाः बाय् म्हं मफयाः नजरबन्दय् बाय् मेगु गुगुं कारणं लडाईपाखें छखेलाःपिं  
मनूतय्गु विरुद्धया क्वय् बियाकथंया व्यवहार यायेमज्यु :

- हत्या, अंगभंग, यातना
- बन्धक दयेकेगु
- व्यक्तिगत इज्जतय् घाः लाकेगु, विशेष यानाः अपमान यायेगु व क्वहूयंकेगु व्यवहार
- कानुन कथं स्वनातःगु अदालतया निर्णय मदयेकं सजाई न्यंकेगु व उकिया कार्यान्वयन यायेगु ।

९२) जेनेभा महासन्धिया पालना सुनां सुनां यायेमाः ?

लिसः युद्ध बाय् सशस्त्र द्वन्द्व यानाचवंगु पक्षतय्सं जेनेभा महासन्धिया पालना यायेमाः ।

९३) जेनेभा महासन्धिया पालना मयात धाःसा छु गज्याःगु कारवाही जुइफु ?

लिसः मानवीय कानुनया पालना मयात धाःसा युद्ध अपराध बाय् मानवता विरुद्धया अपराधया  
लिसं मनूया जीवन, स्वतन्त्रता व मर्यादायात हाचां गाःगु तायेकी व थज्याःगु अपराध याःम्ह  
विरुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतय् कानुनी कारवाही जुइफु ।

## आदिवासी जनताया अधिकार

९४. अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धि नं. १६९ धायेबल्य् छु छु थुइकेफु ?

लिसः अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धि १६९ धायेबल्य् आदिवासीतय्गु च्वन्ह्याःगु म्हसीका, तजिलजि व जीवन पद्धति लिसेंया व्यापक अधिकार दुथ्याकातःगु अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि धयागु थुइकेफु । थ्व महासन्धिइ भूमि, भूभाग व स्रोत, आत्मनिर्णित विकासया प्राथमिकताया अधिकारयात स्वव्यवस्थापन व सहव्यवस्थापनया रूप्य् म्हसीकेगु लिसेंया प्रावधान दुथ्याकातःगु दु । महासन्धिया अनुमोदन यायेधुंकाः अन्तर्राष्ट्रिय कानुन कथं सम्बन्धित मुलुकं थुकिया प्रावधानयात राष्ट्रिय तह्य् कार्यान्वयन यायेगु कानुनी दायित्व श्रृजना जुइ ।

९५. अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धि नं. १६९ यात नेपालं गबल्य् अनुमोदन याःगु खः ?

लिसः अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनया महासन्धि नं १६९ यात नेपालं २०६४ साल भाद्र २८ गते अनुमोदन याःगु खः ।

९६. महासन्धि नं. १६९ दुने राज्यया दायित्व छु खः ?

लिसः महासन्धि नं. १६९ दुने आदिवासीलिसे सल्हा यानाः व इमिगु प्रतिनिधित्व याकाः थीथी संयन्त्र दयेकेगु व न्ह्याकेगु, आदिवासीतलिसे सल्हा यानाः सल्हाया लागी ल्वःगु संयन्त्र व थीथी प्रक्रिया स्वनेगु, मुलुकया मेमेपिं समुदायतलिसे उति उतिया हे हैसियतय् दक्वं अधिकार उपभोग सुनिश्चित यायेगु, आदिवासीतय्गु सामाजिक, आर्थिक व सांस्कृतिक अधिकार पूर्वक

उपभोग यायेत प्रवर्द्धन यायेगु, आदिवासीत व मुलुकया मेमेगु समुदायया दथुइ दयाचवंगु सामाजिक, आर्थिक दूरी न्हंकेगु व आदिवासीतय्गु थीथी संस्थायात प्रवर्द्धन व ग्वाहालि यायेगु राज्यया मू मू दायित्व खः ।

९७. आदिवासीतय्गु सहभागिता महासन्धि नं. १६९ य् गज्याःगु व्यवस्था यानातःगु दु ?

लिसः (महासन्धि नं. १६९ या धारा ६(१) (ख) कथं सरकारं “स्वाप् दुगु पुचःतय्सं इमित सरोकार तइगु नीति व ज्याइवःया कार्यान्वयनया लागी जिम्मेवार निर्वाचित संस्था व प्रशासनिक व मेमेगु अंगया निर्णय कायेगु दक्वं तह्य् स्वतन्त्रतापूर्वक व म्होतिं नं जनसंख्याया मेमेगु पुचःतय्सं ति हे ब्वति काये दइगु माध्यम दयेकेमाः” धकाः व्यवस्था यानातःगु दु ।